

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Zobrazení vztahu maskulinity a postižení v Mladé Frontě Dnes

Autor: Radek Svoboda

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D.

Praha 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 6. 2012

.....

Radek Svoboda

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucí této práce Mgr. Kateřině Kolářové, Ph.D. za cenné rady při jejím zpracování a trpělivost, za shovívavost v dobách, kdy práce neplynula lehce a za zapůjčení materiálů, které mi pomohly se v problematice této práce zorientovat.

Obsah

1	ÚVOD	5
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	6
2.1	Mediální analýza.....	6
2.1.1	<i>Reprezentace</i>	7
2.1.2	<i>Masová média</i>	8
2.1.3	<i>Vliv masových médií na recipienty/ky</i>	10
2.2	Konceptualizace „postižení“.....	15
2.2.1	<i>Medicínský a sociální model „postižení“</i>	15
2.2.2	<i>Reprezentace „postižení“ v médiích</i>	20
2.3	Intersekce maskulinity a tělesné jinakosti v kontextu mediálních reprezentací.....	22
2.3.1	<i>Konceptualizace genderu</i>	22
2.3.2	<i>Konceptualizace maskulinit</i>	23
2.3.3	<i>Intersekce maskulinit a tělesné jinakosti v médiích</i>	25
3	ANALYTICKÁ ČÁST PRÁCE	28
3.1	Výzkumná strategie a analytické postupy.....	28
3.2	Výběr a představení periodika.....	29
3.3	Výběr primárních materiálů a formulace výzkumných otázek.....	30
3.4	Analýza titulků vybraných článků.....	31
3.5	Analýza fotografického materiálu.....	34
3.6	Analýza článků.....	36
3.6.1	<i>Popis kontextu vzniku tělesné jinakosti</i>	36
3.6.2	<i>Reprezentace vztahu mužů k tělesné jinakosti a k „postižení“</i>	38
3.6.3	<i>Reprezentace aktivit mužů s tělesnou jinakostí</i>	40
3.6.4	<i>Popis fyzického vzhledu a chování mužů s tělesnou jinakostí</i>	42
3.6.5	<i>Reprezentace mužů s tělesnou jinakostí v soukromých vztazích</i>	43
4	ZÁVĚR	44
5	BIBLIOGRAFIE	47
5.1	Primární zdroje.....	47
5.2	Sekundární zdroje.....	51
6	PŘÍLOHA – FOTOGRAFICKÝ MATERIÁL	55

1 ÚVOD

Osobní důvody u mne při výběru této práce nehrály příliš roli, ačkoli nepopírám, že osud marginalizovaných skupin mě již dlouhodobě přitahuje. Konkrétně toto téma je kombinací právě tohoto zájmu a zájmu o genderovou problematiku, primárně o studium mužství. Pro analýzu mediálních reprezentací jsem byl rozhodnut již dříve, neboť se domnívám, že média hrají v dnešní společnosti jednu z nejvýraznějších rolí. Dosavadní výzkum na poli genderovanosti „postižení“ je dle výsledků mého pátrání v České republice takřka na bodu mrazu, tím méně jeho propojení s mediálními reprezentacemi. Proto je naprostá většina textů – kromě části textů první kapitoly - zahraniční provenience. Překlady citací zahraničních textů jsou mé vlastní. Citování článků v analytické části je zkráceno na nejdůležitější údaje (název článku a datum) proto, aby poznámky pod čarou nezabíraly příliš mnoho prostoru v textu. V celém textu se snažím vyhnout používání generického maskulina a slova píši v obou osobách.

Jsou-li citace z primárních materiálů ohraničeny z jedné či z obou stran třemi tečkami, znamená to, že se nejedná o celou větu, nýbrž jen o určitou část. Symboly [] označují lingvistické prvky, které byly do citace přidány mnou. Jejich účelem je mírná úprava citovaného textu tak, aby zapadl do věty, do níž je citován, a zároveň neztratil význam. Pouze ve dvou případech jsou citovány části původních primárních textů v podobě bloku, a to kvůli jejich délce.

Co se týče přechylování cizích ženských příjmení, nechávám tyto v původní podobě, pokud se nejedná o knihu přeloženou do českého jazyka, kde je již přechýlení uskutečněno: zde se domnívám, že je vhodné ctít rozhodnutí vydavatele.

Základními pojmy celé práce jsou tělesná jinakost a „postižení“. Ačkoli konkrétně se tomuto rozlišení budu věnovat v podkapitole o konceptualizaci postižení, již zde bych rád podotkl, že tělesnou jinakost zde používám jako méně významově zatížený ekvivalent slova „vada“, a uzavřením slova „postižení“ do uvozovek se distancuji od negativních významů, které obvykle evokuje. Použitím uvozovek u jiných slov – nejedná-li se o jednoslovné citace z primární literatury – rovněž dávám najevo odstup od jejich obecně sdílených významů. Zároveň se snažím v souslovích, v nichž je použit výraz „postižení“ či tělesná jinakost, používat tzv. „people-first language“, tedy způsob označování, který klade napřed muže či ženy a na „postižení“ poukazuje pouze jako na jejich určitý atribut.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Celá práce je rozdělena na dvě základní části: teoretickou a analytickou. Toto rozdělení však není přísné, neboť v samotném textu se obě části prolínají. Teoretická část je věnována představení poznatků a pojmů souvisejících se zkoumaným tématem, tedy konceptualizaci mediální analýzy, její důležitosti a relevantním základům problematiky vlivu médií na recipienty; druhá část je věnována konceptualizaci „postižení“ jako analytické kategorie a jeho intesekce s mediálními reprezentacemi; a poslední část obsahuje konceptualizaci genderu a maskulinit z pohledu sociálního konstruktivismu a nakonec pak – podobně jako část předchozí – intersekcí s minulou částí, tedy intersekcí mediálních reprezentací, genderu a „postižení“.

2.1 Mediální analýza

V této kapitole představuji základní koncepty, které se váží ke kvalitativní mediální analýze, a masová média a jejich základní charakteristiky, které jsou relevantní pro mou analýzu. Vycházím zde především z přístupu kulturních studií. Hall (1980b), uvádí, že kulturní studia kritizují tradiční přístupy k analýze médií, tedy empiricky založené, primárně kvantitativní metody. Typicky se jedná o dotazníková šetření či kvantitativní obsahové analýzy. Holistický přístup kulturních studií k analýze médií se projevil i v opuštění několika konceptů, se kterými tradiční mediální analýza pracuje. Prvním takovým východiskem tradiční analýzy je představa přímého vlivu médií na recipienty/ky, která byla nahrazena zkoumáním ideologického rámce médií a tvorby významů. Za druhé se jedná o představu mediálních sdělení jako transparentních nositelů jednoznačného významu, nahrazenou důrazem na lingvistické a ideologické významotvorné struktury skryté v těchto sděleních. Třetí problematizovanou představou je pojetí publika jako pasivního a jednotného, vystřídané konceptualizacemi publika jako aktivnějšího a velmi heterogenního prvku masové komunikace (Hall, 1980a: 104-105). Dle Thompsona jsou recipienti/ky při příjmu sdělení „vždy umístěni/y v nějakých společensko-historických kontextech“ (Thompson, 2004: 37), a proto nelze uvažovat o „jednotném“ vlivu sdělení na publikum. Reformované pojetí publika kulturní studia dále obohatily o dvojici pojmů „kódování/dekódování“, kterým se věnuji níže

(Hall, 1980a). V neposlední řadě se vliv kulturních studií v této oblasti projevil i uvedením vztahu médií a dominantní ideologie jako významného analytického rámce.

2.1.1 *Reprezentace*

Reprezentace je teoretický koncept, který definuje proces zvýznamňování objektů, událostí i abstraktních idejí prostřednictvím sdílených konceptů, znaků a jazyka. Zvýznamňování probíhá dvěma základními procesy: první proces spočívá v uspořádání okolního světa prostřednictvím konstrukce shod mezi věcmi a koncepty či konceptuálním systémem jedince; druhý pak spočívá ve spojení tohoto konceptuálního systému se systémem znaků a v komunikování tohoto systému prostřednictvím jazyků, které symbolizují či reprezentují ony koncepty (Hall, 1997: 16-19). Objekty či ideje tedy nemají pevně dané, nýbrž arbitrární významy. Jinými slovy jejich význam je dán tím, s jakým myšlenkovým konceptem jsou spojeny. Tento přístup nazývá Hall přístupem konstruktivistickým. V kontextu mé práce z tohoto přístupu především vyplývá, že významy, které jsou spojeny s tělesnou jinakostí žen i mužů, nejsou determinované samotnou jinakostí, nýbrž konstruované. Arbitrárnost významů však není úplná, neboť konceptuální systémy, znaky i jazyky, používané při zvýznamňování, jsou kulturně sdílené.¹ Bez existence do určité míry sdíleného systému reprezentací by nebylo možné srozumitelně komunikovat o světě, členové společnosti musí sdílet alespoň určité koncepty, obrazy a ideje, které jim dovolí podobně chápat svět. Reprezentace dále tvoří systém, neboť zvýznamňující koncepty na sobě nejsou nezávislé, nýbrž jsou organizované a propojené komplexními vztahy, ať už se jedná o řazení dle podobnosti či rozdílu, řazení založené na kauzalitě, či řazení dle binárních opozic (Hall, 1997: 17-18).

Systém reprezentací, který se váže k určitému tématu, se nazývá *diskurs* (Hall, 1997: 44). Diskurs umožňuje prostřednictvím poskytování sdílených významů, idejí, norem, postojů a obrazů, které jsou v daném kontextu považovány za potřebné, relevantní či „pravdivé“,

¹ Je nutné doplnit, že procesy tvorby a výměny významů probíhají každodenně jak v běžné komunikaci, tak v komunikaci mediální. Významy tedy nejsou nezávislé na lidech a jsou prostřednictvím komunikace podporované a posilované, či se naopak mohou měnit. Proto Hall (1997) považuje kulturu za soubor propojených procesů, ne za soubor objektů.

hovořit o určitém tématu. Obsah vědění (*knowledge*) určitého diskursu je vždy historicky a kulturně specifický (Hall, 1997). V případě této práce se pojem diskursu bude týkat např. vytváření významů a propojení určitých pojmů, prostřednictvím kterých jsou popisováni muži s tělesnou jinakostí, či toho, jaká témata jsou v těchto článcích zastoupena, a tedy považována za relevantní v rámci tohoto diskursu. Diskursy mají i svůj mocenský význam, neboť jsou utvářeny pod vlivem ideologií. Pro popsání procesu tvorby ideologických významů využívá Hall (1980a) kategorie denotace a konotace. Denotace označuje naturalizovaný a obecně sdílený, tzv. „doslovný“ význam určitého znaku, konotací se v tomto kontextu rozumí méně ustálené připojené významy, které jsou náchylné ke změně. Mocenské působení ideologie pak spočívá především v tom, že alternativní konotativní významy si nejsou rovnocenné, nýbrž jsou hierarchizovány, neboť „každá společnost/kultura [...] má sklon k prosazování svých klasifikací sociálního, kulturního a politického světa“ (Hall, 1980a: 123). Dominantní ideologie a jejich reprezentanti, mezi něž patří i média, tak dosahují v dané společnosti či kultuře hegemonického postavení, které jim poskytuje nadvládu nad ostatními ideologiemi. Sdílejí-li média tuto dominantní ideologii, pak jejich role spočívá v udržování ustanovené hegemonie prostřednictvím prezentování daného stavu jako přirozeného (Hall, 1980a).

Hegemonie dominantní ideologie však není v kontextu médií absolutní, neboť sami/y recipienti/ky jsou aktivními aktéry a nemusí tuto ideologii přijímat (Hall, 1980a). Tomuto tématu se věnuji níže v kontextu problematiky publika a kódování/dekódování.

2.1.2 Masová média

Masová média jsem jako primární zdroj materiálu zvolil proto, že signifikantním způsobem ovlivňují realitu, kterou jedinec, který je vystaven jejich vlivu, vnímá (Jiráková, Köpplová, 2003). Tento jev je ještě patrnější u témat, se kterými se člověk běžně hlouběji v osobním životě neseťká, a za takové téma považují právě téma tělesné jinakosti a jejich sociálních důsledků. Jinými slovy „zvláště tam, kde publikum nemá vlastní zkušenost s nějakou skupinou, je velmi pravděpodobné, že bude považovat za „skutečnost“ to, co o této skupině nabízejí média.“ (Jiráková, Köpplová, 2003: 144). Důvodem volby jednoho z významných českých seriálních periodik jako hlavního zdroje zkoumaných reprezentací je,

že jsou na ně kladeny relativně vyšší nároky, než např. na média bulvární. Tyto nároky se týkají jak faktické kvality informací, které jsou v nich uváděny, tak údajné objektivity a nezávislosti těchto periodik (Mcquail, 2007: 36). Jedním z cílů práce je tedy zjistit, nakolik neutrálně a „objektivně“ tato periodika zobrazují vybranou skupinu.

Masová média hrají v dnešní společnosti velmi významnou roli, neboť produkují symbolická sdělení, která dále zprostředkovávají mnoha recipientkám/ům, a jsou tedy významným zdrojem symbolické moci (Thompson, 2004). Existence mnoha recipientek/ů sdělení je jedním aspektů, který konstituuje pojem masová komunikace (Reifová, 2004). Druhým takovýmto aspektem je institucionální zakotvení masových médií. Masová média se stala institucí jednak díky svému propojení s ostatními mocenskými institucemi (Thompson, 2004), jednak proto, že přes rozdílnost jednotlivých typů masových médií lze nalézt určité společné obecné charakteristiky, z nichž zde uvádím dvě nejdůležitější. Zaprvé masová média vytváří mediální sdělení pro velké množství recipientek/ů, ovšem „nevidí“ jejich bezprostřední reakce. Reakce recipientek/ů mohou masová média obdržet až zprostředkovaně a se zpožděním (Jirák, Köpplová, 2003). Nejedná se tedy o čistě jednostrannou formu komunikace, jak předpokládá tradiční paradigma, neboť publikum může reagovat buď přímo, např. zasláním komentáře do redakce novin, či nepřímo, např. poklesem či vzrůstem zájmu o určitou tematiku či určité produkty médií (Burton, Jirák, 2003). Přesto ale platí, že komunikační propojení mezi tvůrcem sdělení a recipientkou/em je silně asymetrické a moc médií vůči divákům je tak výraznější než moc opačná (Thompson, 2004). Druhým výrazným společným prvkem masových médií je využití určitého technologického rámce pro komunikaci s recipienty/kami, což zásadním způsobem odlišuje tuto komunikaci od komunikace interpersonální. V případě tisku se primárně jedná o tvorbu velkého množství dobře dostupných kopií. Opět je jedním z důsledků asymetričnosti komunikace. Neméně závažným důsledkem je ale i to, že mediální sdělení jsou zaznamenatelná a uskladnitelná. Mohou tedy dlouhodobě a opakovaně působit na publikum (Jirák, Köpplová, 2003).²

2 Zde bych rád poznamenal, že s rozvojem internetu se tento aspekt stal ještě závažnějším, neboť nároky na zaznamenávání, skladování a vyhledávání mediálních sdělení se ve virtuálním prostoru staly minimálními (pozn. aut.).

2.1.3 *Vliv masových médií na recipienty/ky*

Ačkoli téma konkrétního vlivu masových médií na recipienty či míry tohoto vlivu není pro mou analýzu klíčové, považuji za nutné se kriticky vymezit vůči tradičním teoriím o tomto tématu, které nebraly v úvahu diferenciaci publika ani situační aspekt příjmu sdělení (Thompson, 2004), a představit mechanismy, které se výrazným způsobem podílejí na tvorbě významů v mediálních sděleních.

Burton obecně v souvislosti s vlivem médií hovoří o tom, že média se stala v moderní společnosti podstatným prvkem socializace (Burton, Jirák, 2003), přičemž socializaci zde pojímám s Giddensem (1999) jako celoživotní proces, ne pouze jako primární socializaci v dětství a dospívání. Masová média dlouhodobě prezentují recipientům/kám vzorce sociálních očekávání, v nichž jsou zahrnuty „normy, role, statusy a sankce opravdu každého druhu skupiny známé v současném společenském životě“ (DeFleur, Ball-Rokeach, 1996: 231). Média jsou tedy nejen velmi výrazným zprostředkovatelem informací pro širokou veřejnost, nýbrž zprostředkovávají i postoje, hodnoty a názory, které reflektují společenské prostředí. Důsledkem tohoto jevu je mj. i apriorní neobjektivita mediálních sdělení (Jirák, Köpplová, 2003). Zároveň platí, že hodnoty, postoje a názory, které média v zobrazení daných témat používají, získávají právě ze společnosti, ve které se pohybují, a zpětně je publiku reflektují (Osvaldová, 2004). Tímto se podílejí na zachování dominantní ideologie (Burton, Jirák, 2003: 299), o které píše v předchozí podkapitole.

Přestože se badatelé shodují na tom, že média, především masová, mají vliv na myšlení a chování jedince, neexistuje shoda o míře tohoto ovlivnění. Tyto neshody a nejasnosti mají původ ve dvou charakteristikách vztahu masových médií a recipientů mediálních sdělení. Zaprvé je publikum masových médií, jak již bylo řečeno výše, velmi početné a diferenciované (Reifová, 2004), což vede k různým možnostem zpracování mediálního sdělení recipientkou/em na základě individuálních charakteristik (např. věk, gender, socioekonomické postavení apod.). Záměr (*intence*), se kterým bylo dané sdělení vytvořeno, se tak může lišit od pochopení (*interpretace*) sdělení recipientem (Jirák, Köpplová, 2003). Hall (1980a) v tomto kontextu hovoří o kódování a dekódování sdělení. Mediální sdělení obsahují mnohé významy, které jsou do sdělení zakódovány v kontextu produkce. Producenti sdělení tak používají vlastní významové struktury, aby mohli recipientům/kám předat sdělení v kontextu „smysluplného“ diskursu. Sdělení pak recipient/ka

dekóduje za pomoci vlastních významových struktur, přičemž může dojít k nedorozumění a k vyvolání nezamýšlené interpretace sdělení³ (Hall, 1980a). Odlišnost významových struktur recipientek/ů je možná proto, že významy různých znaků jsou, jak již bylo řečeno v představení konceptu reprezentací, do určité míry arbitrární, a dále proto, že recipient/ka nemusí sdílet stejnou zvýznamňující ideologickou základnu. Dekódování je tedy aktivním procesem a recipient/ka může k danému sdělení přistupovat různými způsoby. Hall (1980a) definuje tři hypotetické možnosti. První možností je přístup *dominantně-hegemonický*. V takovém případě recipient/ka interpretuje sdělení za použití konotačních významů, které byly použity v procesu kódování, a přijímá tedy dominantní ideologii. Jedná se o ideální typ komunikace, ve kterém je hegemonie a autorita dominantní ideologie absolutní. Recipient/ka tak sdělení přijímá tak, jak bylo zamýšleno, a takto produkované, zakódované a dekódované sdělení se podílí na reprodukci vládnoucí ideologie (Hall, 1980a). Druhou možností je postoj tzv. *vyjednaného kódu*. Dominantní kódování se vyznačuje tím, že na dané sdělení, např. na popis určité události, nahlíží v širokém kontextu, spojuje jej s obecnými tématy a s celkovým dominantním pohledem na svět. Významy, které jsou v takových sděleních obsažené, získávají zdání legitimacy. Recipient/ka takovou legitimitu a význam sdělení přijímá, ovšem zároveň vztahuje dané sdělení na místní a individuální kontext. Vytváří si tak v rámci sdělení „výjimku z pravidla“, do které situuje sám sebe a své okolí (Hall, 1980a). Posledním hypotetickým postojem je postoj tzv. *opozičního kódu*. V tomto případě recipient/ka interpretuje zakódované dominantní významy a jejich kontext „správně“, ale zasazuje je do alternativního významového rámce, kde získávají výrazně odlišný význam (Hall, 1980a).

Druhou charakteristikou masových médií, jejímž důsledkem jsou neshody o míře jejich vlivu na recipienty/ky je strukturální propojení s dalšími institucemi veřejné sféry (ekonomickými, politickými, vzdělávacími a dalšími), které vede k tomu, že oddělit a determinovat konkrétní vliv médií na určité postoje, normy či hodnoty je prakticky nemožné (Jirák, Köpplová, 2003). O propojení médií s dalšími institucemi, především politickými, hovoří McRobbie (2005) ve své analýze díla Stuarda Halla. Přestože moderní kapitalistické instituce působí dojemem na sobě nezávislých subjektů a nepochybně disponují určitou autonomií, podílejí se na tvorbě konsenzu, díky kterému jsou zachovány existující politické, ekonomické a sociální vztahy v dané společnosti. Sváry a střety, které se mezi jednotlivými institucemi objevují, „dávají vzniknout iluzi různosti zájmů“ (McRobbie, 2005: 28). Různé

3 Neplatí tedy jednoduché principy, podle nichž má sdělení přímý a předpokládatelný vliv na recipienty - např. tzv. teorie očkování (Jirák, Köpplová, 2003, 161).

instituce v rámci rutinních postupů používají podobné terminologické a technické prostředky, které se dlouhodobým působením stávají součástí dominantní ideologie a slouží jako optika, kterou společnost vnímá okolní svět. Úkolem médií je v takovém strukturálním institucionálním kontextu „znovuobnovovat a zachovávat existující třídní vztahy“ (McRobbie, 2005: 33). Média se ovšem mohou stát i nástrojem společensko-politické změny, což ukazuje McRobbie na příkladu Hallova textu o hegemonickém prosazování thatcherismu na úkor minulého uspořádání. Toto prosazování probíhá na všech institucionálních úrovních od vzdělávání, přes politiku až po média, prostřednictvím napadání původně dominantních struktur, narušování vžitých názorů a substitucí nových významů a pojmů. Příklad thatcherismu tak dle McRobbie ukazuje strukturální propojení institucí a jejich hegemonický vliv na možnou změnu názorového klimatu společnosti (McRobbie, 2005).

Přes neshody o míře vlivu tvůrců mediálních sdělení na myšlení a chování recipientek/ů lze hovořit o způsobu tohoto ovlivňování. Analýza tohoto tématu má již relativně dlouhou tradici. Zde se budu věnovat pouze konceptům a pojmům, které jsou relevantní pro výzkumný problém této práce, tedy nastolováním agendy, opakováním, přirozeností mediálních sdělení, binárními opozicemi a stereotypizací. Pojem *nastolování agendy* (*agenda setting*) vychází z myšlenky, že „o pozornost se ve veřejném prostoru, kde se pohybuje veřejnost, politická elita i média, uchází významně větší počet témat, než kolik jich skutečně může pozornost připoutat“ (Reifová, 2004: 16). Média si vybírají a třídí témata podle důležitosti, kterou jim sama přisuzují, a tak také určují ta, která se dostanou do rukou recipientů, a mohou v recipientech vzbudit dojem, že právě tato vybraná témata jsou nejdůležitější (Burton, Jiráček, 2003). Výběr takových témat samozřejmě není arbitrární, „[médiím] konkurují další agendy – hlavně agenda veřejnosti a politická agenda“ (Jiráček, Köpplová, 2003: 181). Kromě toho jsou média ekonomické subjekty orientované na zisk, což se samozřejmě odráží ve výběru takových témat, která jsou pro publikum daného mediálního subjektu atraktivní (Jiráček, Köpplová, 2003). Vzhledem k tématu této práce je ovšem neméně důležité, jaká témata se v masových médiích nevyskytují, či vyskytují sporadicky. Jinými slovy například již to, že se v českých denících vyskytuje minimum zpráv o každodenním životě fyzicky „postižených“ osob, již má určitý význam.

S pojmem nastolování agendy je úzce spojen pojem *opakování*. „Jakékoliv opakování je významnou součástí všech komunikačních procesů – všechno, co se opakuje, by mohlo mít význam“ (Burton, Jiráček, 2003: 37). Tento poznatek je komplementem k předchozí

podkapitole v tom smyslu, že nastolování agendy určuje a posiluje pojetí toho, co je považováno za důležité, a opakování pak může v recipientovi nastolit představu, že daná interpretace zobrazovaného jevu či události je pravdivá a legitimní. Opakování totiž může vyvolat u recipientky/a akceptaci sdělení jako platné výpovědi o realitě (Jirák, Köpplová, 2003). V rámci zkoumaného tématu je dle mého názoru pojem opakování velmi důležitý především proto, že mnoho jedinců nemá hlubší osobní zkušenost s fyzicky „postiženými“ osobami a média se tak pro ně mohou stát základním zdrojem informací o těchto osobách a významů, které s nimi dominantní ideologie spojuje.

Opakování a posilování určitých názorů či sdělení prostřednictvím médií může vést ještě k dalšímu jevu, k tzv. naturalizaci. *Naturalizace* je pojem, který odkazuje na situaci, kdy jsou vztahy a jevy zobrazované v médiích prezentovány nejen jako pravdivé, ale také jako přirozené, a v konečném důsledku tedy nevyhnutelné a neměnitelné (Burton, Jirák, 2003).

Pojem *binární opozice* odkazuje na významotvorné dvojice pojmů či idejí představujících protipóly, které údajně nesdílí žádné charakteristiky. V kontextu produkce mediálních sdělení spočívá význam binárních opozic v reprodukci dominantní ideologie, neboť jedna z idejí – typicky ta, která se váže k dominantní ideologii - je vždy vnímána jako hodnotnější (Burton, Jirák, 2003). Hlavním problémem binárních opozic je, že zastírají prostor mezi dvěma danými idejemi a charakteristiky, které tyto ideje sdílejí (Ashcroft et al., 2000). Také Hall (1997) upozorňuje na zastírání významové kontinuity a jako jednoduchý příklad takové binární opozice uvádí černobílou fotografii, která ovšem není složena z černé a bílé, nýbrž z odstínů šedé. Podobně lze – s ohledem na téma této práce - říci, že mezi idejemi zdraví a ne-zdraví, které jsou zmiňovány v mnoha zkoumaných textech, také existuje kontinuita, nelze naprosto přesně určit hranici, kdy se ze „zdravého“ člověka stává člověk „postižený“. Podobně i opozice mužské-ženské, respektive maskulinní-femininní jsou založeny na ideálních typech, které většina společností zcela nespĺňuje. V mediálním prostředí jsou však tyto nuance zastírány (Hall, 1997).

Koncept *stereotypizace* jako z významňovacího postupu vychází z klasifikačního konceptu typizace. Typ je základní klasifikační schéma, podle kterého jedinci uspořádávají svět kolem sebe. Podle určitých charakteristik, které jsou na daném objektu či ideji patrné, a které sdílí s dalšími podobnými objekty či idejemi, lze za použití typu určit, jaký je jeho či její význam. Stereotypy se týkají primárně osob a fungují na podobném principu. Rozdíl je, že stereotypy se vyznačují uchopením několika málo základních charakteristik příslušníka

skupiny, jejichž význam je následně přehnaně zdůrazněn a ostatní charakteristiky jsou potlačeny. Výsledný stereotyp je pak podáván jako přesně daný a rigidní fakt. Jedinci, kteří se do daného stereotypu „nehodí“, jsou považováni za abnormální či deviantní.⁴ Podobně jako binární opozice slouží stereotypy v kontextu mediálních sdělení k udržení dominance stávající ideologie, neboť marginalizují skupiny, kterých se stereotypy dotýkají (Hall, 1997).

V této kapitole jsem představil koncept reprezentací jako základního zvýznamňujícího prvku mediálních sdělení a pojmy ideologie a hegemonie, z nichž plyne mocenské propojení médií s dalšími veřejnými institucemi. Pro mou analýzu z toho vyplývá, že média typicky vzhledem k svým zájmům reprezentují dominantní ideologii a reprodukují stávající společenský řád. Další část byla věnována představení masových médií jako výrazného činitele v prostředí distribuce významů a mocenskému vztahu mezi médii a publikem. Nakonec poslední část jsem věnoval vymezení se vůči tradičnímu pojetí publika jako pasivního a představil jsem Hallův koncept kódování/dekódování, který zdůrazňuje diferenciaci publika a možnost aktivity recipientů/ek. Zbylý prostor pak byl věnován způsobům ovlivňování recipientek/ů masovými médii, které se objevují i ve zkoumaných primárních textech.

4 To lze vidět v rámci zkoumaných textů v článcích, které zobrazují úspěch „postižených“ mužů. Ten je stále vnímán jako něco výjimečného a neslýchaného, což odpovídá stereotypu pasivního, málo schopného a uzavřeného jedince, který je pro „postižené“ osoby stále typický (pozn. aut.).

2.2 Konceptualizace „postižení“

Tuto kapitolu věnuji představení odlišných přístupů k problematice „postižení“, přičemž vycházím z porovnání tradičního pojetí „postižení“ jako medicínského problému a sociálního pojetí, které vzniklo v sedmdesátých letech 20. století, a které představuje „postižení“ jako výsledek interakce prostředí a osoby s „postižením“. Vzhledem k tématu práce kladu důraz především na fyzické „postižení“, ačkoli myšlenky mnoha citovaných autorů se vztahují na „postižení“ obecně.

2.2.1 *Medicínský a sociální model „postižení“*

Medicínský model „postižení“ byl v nedávné minulosti, a stále je, dominantní a obvykle nezpochybnovaný. To plyne z pozice autority a moci, kterou si v posledních staletích vybudovala a medicína a její specialisté, a která je obecně považována za legitimní (Blaxter, 1976). Tuto autoritativní pozici si lékařství a s ní spojené instituce (rehabilitační instituce, instituce speciálního vzdělávání apod.) vydobily prostřednictvím ochoty věnovat se ženám a mužům s „postižením“, kteří jsou obecně považováni za společensky i ekonomicky neproduktivní (Mitchell, Snyder, 1997). Z těchto důvodů považuji medicínský model za příklad dominantní ideologie, o které jsem pojednal v předchozí kapitole. Medicínský model spatřuje základ problémů, kterým jsou muži a ženy s „postižením“ každodenně vystaveni, v jejich těle, respektive v „nedostacích“ jejich těl. Tělesné odlišnosti, které v tomto pojetí konstituují „postižení“, jsou vnímány jako oddělitelný aspekt jinak zdravého těla a jako patologický jev. Jako jediný možný způsob řešení je navrhována léčba, která má spočívat v odstranění tělesné odlišnosti jako nežádoucí charakteristiky těla. Léčba, která obvykle vychází z určitých medicínsky definovaných standardů, pak má vést k „navrácení těla do údajně neutrálního, nepoznamenaného stavu normality“ (Garland-Thomson, 2004: 781). Základem prosazování léčby je myšlenka, že určitá těla či typy těl jsou apriorně hodnotnější, než jiná (Mitchell, Snyder, 2006). Nutnost odstranit fyziologický „problém“, která je v medicínském modelu základním cílem, se projevuje i v tom, že nevyléčitelné tělesné jinakosti se stávají do určité míry „urážkou moci moderního lékařství a technologie“ (Garland-Thomson, 2004: 781). Tento přístup vnucuje myšlenku biologické či fyziologické

nedostatečnosti a podřadnosti žen a mužů s „postižením“ a zároveň tímto klade důraz na individualitu této problematiky a ignoruje strukturální a sociální problémy, se kterými se muži a ženy s „postižením“ setkávají (Barton, 1996). Vzhledem k tématu této práce je jedním z nejdůležitějších aspektů medicínského modelu to, že vkládá do své definice „postižení“, která je obvykle přijímána jako platná, a je tedy součástí hegemonních významových struktur, mnoho implicitních významů, které mohou ovlivnit jak přístup okolí k osobám s tělesnou jinakostí, tak identity, které si tyto lidé vytvářejí. Obvyklé slovníkové definice představují „postižení“ apriori jako „odchylku od normy, jako patologický stav, jako nedostatek a, co je podstatné, jako individuální břímě a osobní tragédii“ (Linton, 1998, str. 11). Zároveň jsou pak muži a ženy s „postižením“ klasifikováni do kategorií dle typu fyzické odlišnosti, ačkoli rozdíly mezi jedinci s klasifikačně stejnou tělesnou odlišností mohou být výrazné (Mitchell, Snyder, 2006). Mocenský aspekt vztahu většinové společnosti a „postižení“ je nejvýrazněji patrný přímo v prostředí diagnostiky a rehabilitace. Tomuto se věnují A. Gartner a T. Joe (1987) ve svém popisu medicínského modelu, který vychází z definice role nemocného, kterou vytvořil T. Parsons. Tato role se vyznačuje čtyřmi hlavními aspekty. V první řadě je nemocná osoba vyjmuta z povinností spojených s její obvyklou rolí. Dále není nemocný/á považován/a za odpovědného/ou za svůj stav. Být nemocný/á je považováno za legitimní stav. A v neposlední řadě je na nemocné/m vyžadována kooperace s legitimními zdroji pomoci a snaha zotavit se. Chroničnost onemocnění tyto vztahy mění, neboť z dočasných vyjmutí z role se stává „trvalé odepření obvyklých příležitostí“ (Gartner, Joe, 1987: 5). Neodpovědnost za vlastní stav a nutnost kooperace se transformuje do odepření možnosti prosazení subjektivního pohledu v dialogu s autoritami, které se podílejí na léčbě, neboť „postižení“ je v medicínském diskursu objektivizováno (Gartner, Joe, 1987). Trvalá tělesná odlišnost s sebou nese také význam biologické permanence, čímž se zařazuje vedle kategorií, jako jsou rasa či gender. Sociálně definovaná příslušnost k těmto kategoriím se projevuje především tím, že identita jejich nositelů je vnímána okolím skrz stigmatizující významy, které jsou s danou kategorií spojené (Mitchell, Snyder, 1997). Stigma zde definují s Goffmanem jako nežádoucí atribut, který odporuje představě o tom, jaký by muž či žena měl/a v daném historicko-kulturním kontextu být, a který vede k redukci a devalvací subjektu v očích pozorovatele (Goffman, 2003).

Sociální model vychází z kritiky významů a vztahů, které právě medicínský model předkládá jako objektivní. Vznik sociálního modelu, který je vyústěním politického a sociálního hnutí osob s „postižením“, má základ v prohlášení, které vydala v roce 1976

britská společnost Union of the Physically Impaired Against Segregation⁵. Primárním obsahem tohoto prohlášení jsou následující myšlenky: Původcem „postižení“ není sama tělesná jinakost či vada, nýbrž společnost a její vztah k „postiženým“ osobám. Tělesná „vada“ či odlišnost (*impairment*; získaná či vrozená) je atributem člověka, „postižení“ (*disability*) nevychází z této „vady“, nýbrž je prožívanou zkušeností diskriminace. Společnost nezohledňuje potřeby „postižených“ osob, izoluje je a vylučuje je z možnosti plně se účastnit života společnosti. Z těchto důvodů lze ženy a muže s „postižením“ považovat za utlačovanou skupinu ve společnosti (UPIAS, 1976). Toto jsou základy, na nich vznikl ve Velké Británii tzv. sociální model „postižení“. Za klíčový rozdíl mezi medicínským a sociálním modelem považují to, že zatímco medicínský model vnímá „postižení“ jako důsledek individuálního fyzického stavu jedince a jako patologický jev, sociální model jej vnímá jako důsledek interakce jedince a prostředí, ve kterém se pohybuje (Longmore, 2003). Lze vidět paralely k genderovým, queer a rasovým hnutím, především důraz na sociálně konstruované významy oproti zkoumání předpokládaných inherentních fyziologických rozdílů, kritika marginalizace a diskriminace nedominantních identit a kritika naturalizace identit dominantních (McRuer, 2006). Ovšem Shakespeare (2006) v rámci těchto paralel upozorňuje na určitou zásadní odlišnost: na rozdíl od genderu či rasy s sebou tělesné odlišnosti přinášejí, samozřejmě v různé míře, reálná omezení, a proto „postižení lidé čelí jak diskriminaci, tak vnitřním omezením“ (tamt.: 202).

Ustanovení sociálního modelu mělo pro vzniklé hnutí dva zásadní důsledky. Za prvé umožnilo definovat politickou strategii, která je zaměřena z velké části na odstranění bariér, kterým jsou muži a ženy s „postižením“ vystavováni, aby se zlepšila jejich společenská situace. Za druhé pak existence sociálního modelu umožnila samotným ženám a mužům s „postižením“ vidět jinou stránku jejich situace, neboť posunula vnímání „postižení“ od „postižení“ jako klinického, patologického a negativního jevu, jehož zdrojem je tělo dané osoby, k „postižení“ jako znevýhodnění, které vzniká primárně v důsledku mocenského vztahu společnosti a institucí, sdílejících dominantní ideologii, a žen a mužů s tělesnými jinakostmi (Shakespeare, 2006).

Shrneme-li, mají sociální a medicínský model odlišné cíle: medicínský model považuje za svůj cíl navrácení tělesně jiného jedince do stavu, kdy bude fyzicky považován za „normální“ osobu, a tedy bude splňovat očekávání okolí; sociální model vyjadřuje snahu

⁵ Sdružení fyzicky postižených proti segregaci.

transformovat sociální a politické prostředí tak, aby mohl být takový jedinec začleněn do společnosti a mohl si vytvořit vlastní identitu. Možnost vytvoření autonomní identity totiž medicínský model omezuje, neboť osobám s „postižením“ určuje nejen to, jaké mají možnosti, ale také jak se mají chovat a jak se chovají (Shakespeare, Watson, 2002), a dokonce i jakou má jejich život hodnotu, neboť okolí se při pojmání životů a identit žen a mužů s tělesnými odlišnostmi zaměřuje prakticky výhradně na tyto jednotlivé aspekty jejich existence, zatímco sami „lidé s postiženími berou v úvahu celý rozsah své zkušenosti“ (Longmore, 2003, str. 209).

Přestože stojí sociální model za mnoha úspěchy hnutí lidí s „postižením“, nese v sobě určité nedostatky. Sociální model je kritizován za příliš radikální přístup k problematice „postižení“, neboť jej vidí pouze jako sociálně-politický problém, ačkoli dané tělesné odlišnosti mají – jak již bylo řečeno výše - na kvalitu života osoby s „postižením“ signifikantní vliv, stejně jako to, jak k nim přistupuje společnost. Nelze tedy nevěnovat pozornost i samotným tělesným jinakostem, a to i proto, že ne všechny tělesné jinakosti mají na okolí a na nositele/ky stejný vliv. Například viditelné jinakosti způsobují reakce okolí, přičemž neviditelné tyto reakce vyvolávat nemusí. To má mj. signifikantní dopad na vnější hodnocení i sebehodnocení osoby s „postižením“. Je tedy nutné brát v úvahu nejen to, že tělesná odlišnost je v rámci analýzy „postižení“ relevantní, ale také fakt, že různé tělesné odlišnosti mají různé individuální i sociální důsledky (Shakespeare, Watson, 2002). Dále není možné přesně oddělit jinakost od „postižení“, neboť tyto „nejsou dichotomií, nýbrž představují ... odlišné aspekty té samé zkušenosti“ (tamt., str. 24). Tedy stejně jako nelze redukovat „postižení“ na medicínskou kategorii, nelze „postižení“ prezentovat výhradně jako důsledek sociálních bariér (tamt.). Kromě toho je dalším nedostatkem sociálního modelu implicitní předpoklad možnosti vytvoření společnosti, ve které by neexistovaly žádné bariéry. Lidé s „postižením“ totiž nejsou homogenní skupinou a určitý způsob odstranění bariér může způsobit vytvoření bariér pro osoby s jinými „vadami“. Shakespeare (2006) zde dává příklad rozdílu situace slepců a vozíčkářů: vytvoření prostředí, které by vyhovovalo ženě a muži se zrakovými „vadami“ (tj. například ostře ohraničené a výstupky označené chodníky), může být zdrojem bariéry pro ženu a muže používající vozík, kteří preferují hladké rovné plochy. Přes tyto nedostatky ve své práci ze sociálního modelu vycházím, neboť nabízí pohled na „postižení“ z jiné perspektivy, než kterou nabízí lékařství, a je dobrým základem k pochopení, jak jsou v sociálním a institucionálním kontextu vytvářeny významy, které se s „postižením“ pojí.

Potřeba kriticky analyzovat medicínský model „postižení“, který postupem času pronikl do všech společenských institucí, do každodenního života a v neposlední řadě do akademického prostředí, vedla k vytvoření interdisciplinárního společenskovědního oboru, zvaného Disability studies. Medicínský model a jeho individualizační tendence se v tradičním pojetí projeví dvěma způsoby: za prvé badatelé i v rámci společenských věd obvykle muže a ženy s „postižením“ do svých výzkumů nezahrnují, ačkoli se závěry těchto výzkumů vztahují na populaci jako celek; za druhé jsou-li muži a ženy s „postižením“ studováni, obvykle nejsou jejich zkušenosti či poznatky s nimi spojené považovány za relevantní pro většinovou populaci, případně jsou zkoumání jako anomální, přičemž účelem v těchto výzkumech obvykle bývá definování „normality“. Disability studies přehodnocují implikace medicínského modelu a kritizují tradiční dominantní kvantitativní metodologické postupy, které vycházejí z tradice empiricismu a pozitivismu a způsobují objektivizaci „postižení“ a účastníků výzkumu (Mitchell, Snyder, 2006), a díky kterým jsou spíše než „postižení“ (ve smyslu sociálního modelu) zkoumány a klasifikovány tělesné odlišnosti. Kritika v neposlední řadě směřuje i na zkoumání vztahu žen a mužů s „postižením“ k jejich tělesným odlišnostem, které je z výzkumů „postižení“ buď vyřazeno, nebo je – např. v rámci psychologických výzkumů – analyzováno pomocí klinických termínů, které implikují negativní významy. Tyto výzkumy obvykle hovoří o „vyrovnání se“ s tělesnou jinakostí, případně o vztahu osob s „postižením“ k „zdravé“ populaci, přičemž těmto vztahům obvykle přisuzují negativní konotace. Zároveň tím, že nezkoumají vztah většinové společnosti k populaci žen a mužů s „postižením“, dávají najevo oddělení těchto skupin. V rámci Disability studies se tedy používají i kvalitativní interpretativní postupy, které mj. zkoumaným subjektům nabízejí možnost vyjádřit se (Linton, 1998). Z pohledu této práce je nejdůležitějším aspektem Disability studies zkoumání oblastí, ve kterých se vytvářejí významy spojené s „postižením“. Toto zkoumání pomáhá odhalit přístupy společnosti k „postižení“ pomocí kulturně sdílených významů, které jsou vkládány např. do pojmů, kterými jsou „postižení“ muži a ženy, jejich okolí, jejich identity a zkušenosti zvnějšku popisovány (Linton, 1998). Konkrétní příklady významotvorných postupů jsou uvedeny v následující podkapitole.

2.2.2 *Reprezentace „postižení“ v médiích*

Důležitost analýzy mediálních reprezentací „postižení“ spočívá v tom, že tyto reprezentace jsou pro naprostou většinu společnosti primárním zdrojem představ a poznatků o tělech, životech a zkušenostech mužů a žen s „postižením“. Takové reprezentace jsou ale obvykle produkovány lidmi, kteří jsou vnějšími pozorovateli. Pokud tedy člověk aktivně nevyhledává setkání s lidmi s „postižením“ či se s nimi běžně v životě neseťkává, dostávají se k němu „kulturní pojetí postižení filtrované skrz dokumenty a zobrazení, která vzhledem k těmto zkušenostem pocházejí přinejlepším z druhé ruky“ (Mitchell, Snyder, 2006: 20).

Tvorba identit, které se objevují (nejen) v mediálních zobrazeních je silně ovlivněna dominantními ideologiemi dané kultury. Součástí takových ideologií jsou mj. představy normality (toho, co je „normální“) a abnormality (toho, co je „jiné“ či „abnormální“). Významové obsahy těchto konceptů ve svých textech reflektují L. Davis (2006) a T. Shakespeare (1994). Idea normality je historicky specifická a je důsledkem rozšíření myšlenky pokroku, industrializace a růstu moci středních vrstev. Idea normality vznikla v 19. století jako vyjádření snahy nalézt tzv. průměrného člověka. Takový člověk, souhrn průměrných charakteristik, se stal myšlenkovým základem vznikající industriální společnosti, a tedy paradoxně novým ideálem (Davis, 2006: 26). Jak je ale toto „normální“ definováno? Dle Shakespeara (1994) může být normalita definována pouze v kontrastu s abnormalitou. Vymezení se vůči- a izolace abnormálního umožňuje většinové společnosti v kontextu „postižení“ vytvoření a posilování vlastní identity. V tomto vztahu jsou pak ženy a muži s „postižením“ tím, co tuto „normální“ identitu ohrožuje, a proto jsou marginalizováni. Potřeba posílení „normální“ identity se projevuje v neustálém porovnávání s abnormálními identitami. Projevuje se zde mocensky založený proces, neboť příslušnost k „normální“ skupině se takto stává imperativní a „postižení“ (podobně jako jiné marginalizované charakteristiky) je jako abnormalita apriorně hodnoceno jako čistě nežádoucí a negativní, ačkoli tomu zkušenosti samotných žen a mužů s „postižením“ nenapovídají (Davis, 2006; Longmore, 2003: 209). Negativní hodnocení „postižení“ vyvstává dle Shakespeara (1994) především z toho, že příslušníci/ice „zdravé“ populace do svého pojetí „postižení“ promítají například vědomí vlastní smrtelnosti či vědomí tělesných omezení. Takovéto projekce obav z tělesnosti existence se projevují v objektivizaci žen a mužů s „postižením“ a jsou základem vytváření předsudků, které jsou s touto skupinou spojovány (tamtéž: 196), a které slouží „zdravým“ ženám a mužům k ujištění se o sobě (Longmore, 1987: 66).

O těchto předsudcích dobře vypovídají právě mediální reprezentace „postižení“. Reprezentace „postižení“ v populárních médiích, které analyzoval Longmore (1987), vypovídají o základních předsudcích, které jsou s „postižením“ spojovány. Mezi ně patří představa ztráty lidskosti, představa ztráty sebekontroly (fyzické či psychické), úplná fyzická závislost (ztráta autonomie), oddělení od komunity a představa preference smrti před „postižením“. Vina za problémy, které jsou spojeny se životem s tělesnou jinakostí, je přitom kladena na jednotlivé ženy a muže s „postižením“ a na jejich neschopnost tělesnou jinakost přijmout a přizpůsobit se, přičemž vliv sociálních faktorů (diskriminace okolím, existence materiálních bariér) není akcentován. Takováto zobrazení jsou častá především ve fiktivních příbězích, v případě pořadů o skutečných ženách a mužích s „postižením“, jako jsou v této práci zkoumané články, je základním narativem příběh překonání a úspěchu navzdory „postižení“. V takovém případě je ale základní myšlenka identická: „úspěch či neúspěch v rámci života s postižením pramení téměř výhradně z emocionálních voleb, odvahy a charakteru jedince“ (tamtéž, 1987: 72). Kromě individualizačních tendencí (tj. zobrazování života žen a mužů jako individuální problematiky) je v reprezentacích „postižení“ patrná také homogenizační tendence, tedy zobrazování žen a mužů s tělesnou jinakostí jako celku prostřednictvím obecně sdílených stereotypů bez ohledu na konkrétní životní realitu dané osoby. Přitom, jak ukazuje Shakespeare (1994), se žité zkušenosti žen a mužů s tělesnou jinakostí výrazně liší. Přesto jsou ale ženy a muži s „postižením“ obvykle vnímáni jako „pasivní a neschopné osoby, předměty lítosti a pomoci“ (Shakespeare, 1994: 288).

2.3 Intersekcce maskulinity a tělesné jinakosti v kontextu mediálních reprezentací

Před přechodem k samotné analýze je ještě třeba představit teoretické zakotvení analytické kategorie genderu a maskulinity, a dále intersekcce genderu, tělesné jinakosti a jejích sociálních projevů v kontextu mediálních reprezentací. V rámci teoretického zakotvení genderu a maskulinity vycházím ze sociálně konstruktivistického vztahového pojetí, které ve svých textech představují R. Connell a M. Kimmel, neboť dle mého názoru nejlépe postihuje různorodost žité zkušenosti žen a mužů v naší společnosti. Naší společností zde označuji euroamerický kulturní kontext, v rámci něhož jsou díky globalizaci mnohé hodnoty a ideály všeobecně sdíleny.

2.3.1 *Konceptualizace genderu*

Connell (2000) předkládá vztahové pojetí genderu, které umožňuje zkoumat rozličné dimenze genderu (osobní, institucionální apod.), vztah těla a společnosti a genderové konfigurace. Toto pojetí nepopisuje gender jako inherentní „přirozenou“ charakteristiku dané ženy či muže, ale jako sociálně konstruované struktury, jako „způsob[y] organizace sociálních praktik ať v osobním životě, meziosobní interakci či ve větším měřítku.“ (tamt.: 24) Jednou ze základních genderových struktur je struktura symbolická, která je významným aspektem analýzy v rámci této práce. Jejím obsahem jsou například lingvistické postupy či symbolické prezentace genderu (oblečení, gesta apod.), které jsou významným prvkem každodenních zkušeností (Connell, 2000: 23-26).

Organizace genderových sociálních struktur je dle Connell (1995) vázána na spojení s tzv. reproduktivní oblastí (*reproductive arena*), která je určována tělesnými skladbami a reproduktivními tělesnými procesy. Gender jsou struktury a procesy, které neustále významotvorně odkazují na tuto reproduktivní oblast, ovšem nejsou touto oblastí kauzálně určovány. Tímto se Connell vymezuje vůči tradičnímu pojetí biologického determinismu, v rámci kterého je tělo popisováno jako biologický základ genderu, a které nedokáže mj. vysvětlit pluralitu genderových praktik v rámci lidské sexuality (Connell, 2000).

Gender jako sociální struktura není fixovaný či předem daný, neboť je neustále aktivně vytvářen a vyjednáván v konkrétních sociálních prostředích za pomoci dostupných

zdrojů a strategií. Proto se konkrétní projevy genderu mohou dle situace lišit (Kimmel, 2004). Z tohoto důvodu hovoří Connell (1995, 2000) i Kimmel (2004) o genderu jako o procesu konfigurace sociálních praktik. Tento proces – vezmeme-li v úvahu jako jednotku analýzy konkrétní ženu či muže – ovšem probíhá v průběhu času v různých sociálních kontextech, a genderové identity tak nemusí být plně koherentní, naopak mohou obsahovat i protichůdné prvky.

Gender není ovšem nutně vázán na konkrétní osoby, může být definován a produkován i kulturně, prostřednictvím společenských institucí (Connell, 2000). Genderovanost institucí a genderovanost identit jsou vzájemně propojeny, neboť „genderované identity jednotlivců utvářejí tyto genderované instituce, a tyto genderované instituce vyjadřují a reprodukují rozdíly, ze kterých se skládá genderová identita“ (Kimmel, 2004: 505). Z hlediska této práce je důležitá genderovanost médií ve vztahu ke způsobům produkce mediovaných sdělení, ve kterých se tato genderovanost odráží například ve výběru témat v rámci reprezentace mužů a žen s tělesnou jinakostí.

2.3.2 *Konceptualizace maskulinit*

Ačkoli je gender sociálním konstruktem, je obvykle laicky vnímán jako důsledek pohlaví, neboť „naše společnost ... neodlišuje mezi pohlavím a genderem.“ (Fafejta, 2004: 31). Kromě toho je gender obvykle považován za dychotomický, rozlišovaný na čistě mužský (maskulinita) a čistě ženský (femininita). Ovšem tato dichotomie je zjednodušující, neboť zastírá kontinuitu a pluralitu genderu. Proto se v rámci studia genderu hovoří spíše o více maskulinitách, než o jedné maskulinitě (Connell, 1995). Dle Kimmela (2004) se maskulinity významně liší ve čtyřech dimenzích. Předně se liší pojetí maskulinit v konkrétních kulturách, za druhé podléhají maskulinity historickému vývoji v rámci dané kultury či společnosti, za třetí se maskulinity v závislosti na zkušenostech mění i v rámci lidského života (tj. nejsou od narození fixované), a za čtvrté spolu v rámci jedné kultury obvykle koexistuje více maskulinit (Kimmel, 2004: 503-504). Existence více maskulinit vychází z nehomogenity mužské populace: konkrétní pojetí maskulinity je dáno její interakcí s jinými charakteristikami, mezi něž patří například rasa, etnická příslušnost, socioekonomický status či sexualita (Connell, 1995). V kontextu této práce je nutné tento výčet doplnit ještě o tělesnou jinakost, která má

například v procesu konstrukce vlastní identity na muže signifikantní vliv. Konkrétně bude tento vliv diskutován níže.

Maskulinity si ovšem nejsou rovné, existují mezi nimi mocenské vztahy. Jejich typizaci předkládá Connell (1995). Prvním typem vztahu je *hegemonie*. Hegemonická maskulinita označuje kulturně dominantní konfiguraci genderových praktik v daném sociálním uspořádání a je úzce vázaná na institucionální moc. Právě provázanost této moci - ať již vázané na konkrétní osoby či institucionalizované - a genderových praktik slouží k legitimizaci dominantního postavení hegemonické maskulinity. V podřízeném postavení se však ocitají nejen ženy, nýbrž i muži (či spíše skupiny mužů), kteří z rozličných důvodů nemohou čerpat z privilegií hegemonické maskulinity. Takovýto vztah označuje Connell pojmem *subordinace* a představuje jej na příkladu vztahu heterosexuální a homosexuální maskulinity v euroamerickém kulturním kontextu. Vztah subordinace se zde projevuje v sociální praxi, která „zahrnuje politické a kulturní vyloučení, napadání v rámci kultury..., zákonem povolené násilí..., pouliční násilí..., ekonomickou diskriminaci a odmítání na osobní úrovni.“ (Connell, 1995: 78). Ačkoli množství mužů, kteří nesplňují přesně kritéria hegemonické maskulinity, může být relativně vysoké, přesto většina z nich z tohoto uspořádání těží. Takovýto vztah, kdy si muži uvědomují dominanci hegemonické maskulinity a čerpají z ní, ačkoli sami nejsou jejími vzory a v různých sociálních kontextech od ní mohou být více či méně vzdáleni, se nazývá *spoluúčast (complicity)*. Poslední typ vztahu mezi maskulinitami je dán propojením s ostatními strukturami, mezi něž patří například rasa či socioekonomické postavení. V kontextu této práce předpokládám, že mezi důvody marginalizace maskulinity patří i tělesná jinakost, neboť podobně, jako ukazuje Connell v případě černošských maskulinit na příkladu vrcholových sportovců, jejichž maskulinita se stává symbolickým příkladem pro hegemonickou maskulinitu, aniž by došlo k pozitivní změně vnímání maskulinit černošských, dochází k symbolizaci maskulinity i v případě sportovců s tělesnou jinakostí. Tito sportovci jsou totiž považováni primárně za příklad mužství, ne za příklad muže s „postižením“. Takto se tedy mohou určití představitelé „postižené“ maskulinity stát exemplárními příklady maskulinity hegemonické, aniž by toto postavení zakládalo možnost čerpat z jejích mocenských zdrojů. Je třeba ještě dodat, že konkrétní maskulinity v tomto kontextu neznamenají fixované charakterové typy, nýbrž konfigurace postupů produkované v určitých situacích (Connell, 1995: 76-81).

Protože se v této práci zaměřuji na reprezentace vztahu hegemonické maskulinity a maskulinity mužů s tělesnou jinakostí, je třeba představit vlastnosti a hodnoty, které jsou s těmito maskulinitami obvykle spojovány, a které jsou od jejich nositelů očekávány. V euroamerickém kulturním kontextu je hegemonická maskulinita obvykle stereotypně spojována se silou, odvahou, agresivitou, samostatností a soběstačností, s fyzickou zdatností, se (sexuální) aktivitou, s ochotou riskovat, s veřejným úspěchem a s důrazem na veřejnou kariéru (Connell, 1987; Fafejta, 2004; Kimmel, 2004: 676; Gerschick, 2005). Takováto očekávání jsou často v přímém rozporu s tím, co společnost obvykle očekává od mužů (i žen) s tělesnou jinakostí, tedy slabost, pasivitu, závislost a často i asexualitu (Murphy, 2001). Murphy (2001) tvrdí, že existence těchto rozporných očekávání vede u mužů s tělesnou jinakostí k vytvoření podobně rozporuplných identit. Výzkumy, které se působení „postižení“ na identitu mužů věnují, ovšem předpoklad tohoto kauzálního propojení nepotvrzují.⁶ Shakespeare (1999) k tomuto podotýká: „Není vhodné redukovat maskulinitu ani postižení na úroveň fyzické determinace a je nutné se otevřít celé škále strategií, které různí muži s postižením využívají.“ (tamt.: 57). Podobně Robertson (2004) tvrdí, že „tento model ... selhává v rozpoznání různorodých způsobů, jimiž reální postižení muži opakovaně vyjednávají a opakovaně definují koncepty „maskulinity“ a „postižení“ v každodenním životě“ (tamt.: 76). Murphyho model tak ignoruje rozmanitost mužských zkušeností a popisuje muže s tělesnou jinakostí jako pasivní příjemce vnějších hodnocení. Rozdíly v životní zkušenosti a ve způsobu vyrovnání se se sociálními důsledky tělesné jinakosti jsou naopak jedním ze základních motivů výzkumu T. Gerschicka a A. Millera (1995). V tomto výzkumu autoři mj. předkládají teorii tří základních schematických strategií vyrovnání se s „postižením“, které jsou založeny na vztahu k hegemonické maskulinitě: *přeformulování (reformulation)*, *odkázanost (reliance)* a *odmítnutí (rejection)*. Je třeba předem zdůraznit, že jde o ideální typy či modely, neboť žádný z informátorů přesně nezapadal pouze do jedné kategorie. Proto autoři hovoří o „*hlavním způsobu, kterým se tito muži s postižením vztahovali ke standardům hegemonické maskulinity*“ (tamt.: 127). Jedná se o identickou situaci jako u výše zmíněné konstrukce maskulinity: konkrétní strategie či vzorce jsou ovlivněny specifickými zkušenostmi každého muže a prostředím, ve kterém žije. Strategie *přeformulování* spočívá v přetransformování požadavků hegemonické maskulinity. Muži,

6 Jedná se typicky o kvalitativní výzkumy zaměřené na sebereflexi mužů s tělesnou jinakostí.

využívající tuto strategii, nezavrhlí dané ideály otevřeně, spíše si uvědomili, že jim nemohou dostát, a proto si rámec maskulinity upravili s ohledem na své specifické možnosti a schopnosti. Jako příklad uvádějí autoři situaci muže, který ve svém životě potřebuje výraznou vnější asistenci. V kontextu hegemonické maskulinity se tedy může jevit jako závislý, ovšem sám sebe vnímá – s ohledem na to, že on sám rozhoduje o tom, co, kdy a jak se má učinit – jako nezávislého, majícího kontrolu nad situací. Vyrovnání se se situací společenské marginalizace tedy v případě přeformulování spočívá v posunu vnímání vlastní situace tak, aby nebyla v rozporu s hegemonickou maskulinitou. Strategie *odkázanosti* vyjadřuje internalizaci hodnot a ideálů hegemonické maskulinity přesto, že je nositelé této strategi nemohou naplnit. Tato strategie se nejvíce přibližuje modelu, který popsal Murphy (2001). Protože je v rámci utváření vlastní identity významným činitelem okolí a jeho vnímání dané osoby, je tato strategie často zdrojem napětí mezi očekáváními a realitou. Autoři zde uvádí příklad muže, který si zakládá na tom, že vnější pomoc - například v kontextu pohybu ve veřejném prostoru - nepotřebuje. Ovšem vzhledem k častému používání vozíku pro svou mobilitu je vnímán jako neautonomní a je terčem nevítané pomoci okolí, která odporuje jeho sebepojetí a podrývá ho. Častým projevem strategie odkázanosti je také důraz na soupeřivost v rámci sportu. Zdrojem napětí v těchto situacích bývá rozpor mezi sebepojetím dané osoby jako kompetitivního sportovce a tím, že je sport žen a mužů s tělesnou jinakostí považován spíše za aktivitu charitativního charakteru a je hodnocen níže (podobně jako sport žen). Třetí strategie, *odmítnutí*, spočívá v zavržení hodnot a ideálů hegemonické maskulinity a v jejich nahrazení alternativami, či v odmítnutí důležitosti maskulinity jako takové a jejím nahrazení sebepojetím jako „osoby“. Tento přístup se obvykle projevuje ve vnímání hegemonické maskulinity jako „nesprávné“. Muži, kteří si tento přístup přivlastnili, považují za hlavní problém situace sociálně marginalizovaných mužů s tělesnou jinakostí sociálně konstruované ideály maskulinity, ne jejich „objektivní“ situaci, a proto si vytvářejí alternativní sít' praktik (Gerschick, Miller, 1995: 126-135).

Tato diverzita zkušeností mužů s tělesnou jinakostí ovšem není reflektována v kulturních reprezentacích jich samých. Narativní struktury, které se v kulturních reprezentacích projevují, spočívají obvykle v zobrazování situace mužů s tělesnou jinakostí jako příběhů osobní tragédie; medicínských narativů o normalitě, abnormalitě, znetvoření, rehabilitaci a přizpůsobení se; studu z nedokonalého těla a jeho opaku, narativu těla krásného; narativů, který vyjadřuje preferenci zakrytí tělesné jinakosti; narativu závislosti na vnější pomoci; a narativů, v rámci kterých se diskutuje, zda život s tělesnou jinakostí a jejími

sociálními důsledky stojí zažití (Thomas, 1999). Tyto narativy jsou většinou vázány na vliv vážnosti a viditelnosti tělesné jinakosti na úroveň sociální marginalizace mužů a žen s „postižením“. Zjednodušeně lze říci, že čím vážnější a výraznější je daná tělesná jinakost, tím negativněji bude společensky vnímán/a její nositel/ka (Gerschick, 2005). Kleiber a Hutchinson (1999) ve své analýze zobrazování rekonvalescence mužů z úrazů páteře v časopisech o „postižením“ objevili další z narativů, který se týká „postižené“ maskulinity. Tím je zobrazování mužů s tělesnou jinakostí jako hrdinů a nositelů hegemonické maskulinity (především ideálů aktivity, vytrvalosti a houževnatosti). Hlavním motivem je zde překonání „postižení“ a návrat do „normálního“ života, za který je zde považován život před úrazem. Hodnota jedince je v tomto kontextu určována tím, do jaké míry je schopen přiblížit se své původní situaci. Problematiku tohoto konkrétního narativu autoři vidí v tom, že mj. „vytváří nerealistický ideál, kterému většina jednotlivců nemůže dosáhnout“ (tamt.: 152). Jedním ze základních cílů této práce je analýza toho, zda se tyto narativní struktury objevují v kontextu mediálních reprezentací i v české společnosti.

Tato kapitola byla věnována představení genderu jako aktivně sociálně konstruované kategorie a jako sítě praktik, která se reálně projevuje velmi rozmanitými způsoby, a jejíž nositelem nemusí být nutně konkrétní muž či žena, nýbrž je ve společnosti zakotven i v rámci institucí. Tato pluralita a institucionalizace je patrná i v případě maskulinit, mezi nimiž existují vyzorovatelné vztahy, kterým dominuje hegemonická maskulinita, přičemž maskulinita mužů s tělesnou jinakostí je v této hierarchii na nízké pozici. Ačkoli se zdá, že maskulinita mužů s tělesnou jinakostí nutně odporuje hegemonické maskulinitě, nelze tento kauzální vztah dokázat. Naopak lze vyzorovat různé strategie, kterými se muži s touto situací více či méně úspěšně vypořádávají v rámci tvorby vlastních identit. Pluralita těchto strategií ovšem není reflektována v kulturních reprezentacích, které obvykle zobrazují muže s tělesnou jinakostí prostřednictvím různých narativů, které se zaměřují na individualitu, abnormalitu a patologičnost situace těchto mužů.

3 ANALYTICKÁ ČÁST PRÁCE

V této části se budu nejprve věnovat představení a odůvodnění použité výzkumné strategie, dále přejdu k výběru a představení zdroje primární literatury. Dalším krokem pak bude představení kritérií systému výběru relevantních článků pro samotnou analýzu. Hlavní část této kapitoly je věnována samotné analýze, která začíná analýzou titulků vybraných článků, pokračuje analýzou fotografického materiálu a končí analýzou samotných primárních materiálů. Celá práce je zakončena shrnutím poznatků v části Závěr.

3.1 Výzkumná strategie a analytické postupy

Vzhledem k tomu, že se v případě tohoto výzkumu jedná o analýzu zobrazování určitého fenoménu v médiích, jsem zvolil tzv. kvalitativní obsahovou analýzu. Metody kvantitativní jsem nezvolil proto, že zvolené texty pocházejí z různých dob a od různých autorů, a proto nejsou homogenní. Z toho důvodu nejsou vhodné pro kvantitativní analýzu, která vyžaduje silnou standardizaci (Disman, 2000).

Kvalitativní strategie umožňuje vytvoření podrobného a celistvého náhledu na zkoumaný fenomén, včetně jeho kontextu a umožňuje zkoumat i nevyřčené významové struktury, které by byly v kvantitativním výzkumu zanedbány, což by vedlo ke snížení validity celého výzkumu. Kromě toho umožňuje kvalitativní analýza interpretovat data i v kontextu „širších sociálních a kulturních procesů“ (Ezzy, 2002: 103). Další výhodou kvalitativní strategie je určitá flexibilita, která umožňuje výzkumné otázky v průběhu výzkumu upravovat tak, aby lépe reflektovaly sebraná data (Hendl, 2005).

Hlavní výhodou kvalitativní obsahové analýzy je, že nevychází z apriorních kategorií a znalostí, ale přímo ze struktur, které se buď explicitně či latentně objevují v daném textu. Analýza pak postihuje také významy, témata a struktury, které by nebyly jinak zřejmé. Tento způsob umožňuje hlubší a celistvější prozkoumání dané problematiky. Specifikem kvalitativní obsahové analýzy je, že nemá žádný daný postup, neboť je využívána v mnoha různých disciplínách a často je také označována jinými pojmy, např. v literární vědě jako tzv. textová analýza (Reinharz, 1992: 148).

Protože kategorie nemohou být při použití kvalitativní obsahové analýzy dány

předem, musí být vytvořeny až při studování zvolených textů, a to na základě obsahů, které se v daných textech objeví (zároveň ale musí korespondovat s výzkumnými otázkami, které jsou nastoleny před začátkem výzkumu, případně je nutné výzkumné otázky pozměnit) (Larsen, 1991: 122). Dle Hendla je postup analýzy dokumentů podobný analýze rozhovorů: „Například se navrhne kategorizační systém a postupně se vyhledávají výskyty představitelů (instancí) dané kategorie“ (Hendl, 2005: 133). Analytické kategorie se v případě kvalitativní obsahové analýzy mohou prolínat, tj. dané sdělení či téma může spadat do více kategorií zároveň (Hendl, 2005).

V neposlední řadě je nutné připomenout, že interpretace dat jsou v kontextu kvalitativních analýz situované vždy dvojím způsobem: předně jsou situované v sociálním a kulturním kontextu dané doby, ovšem zároveň jsou situované i osobě v výzkumníka, jenž interpretaci provádí. Z těchto důvodů je možnost generalizace výsledků na celou populaci (či v tomto případě na ostatní média) velmi omezená (Ezzy, 2002: 109).

Postup, který jsem pro svou analýzu zvolil, probíhal následovně: po několikerém prostudování materiálu jsem zvolil původně osm kategorií obsahů, které byly ovšem postupně zredukovány na pět, neboť se jejich obsahy výrazně překrývaly. Tyto kategorie slouží jako základní rámce pro analyzované obsahy. Analyzované texty nejsou obsahově plně vyčerpány, neboť variabilita významů je v nich příliš široká. Jako relevantní obsahy byly zvoleny ty, které v textech nějakým způsobem reflektují vztah tří prvků: maskulinity zobrazovaných mužů, hegemonické maskulinity a tělesné jinakosti/“postižení“. Samotná interpretace probíhala komparací zjištěných obsahů jak s teoretickou částí práce, tak s ostatními obsahy.

3.2 Výběr a představení periodika

Původním záměrem bylo analyzovat větší množství periodik v rámci České republiky a věnovat se mj. porovnání způsobu psaní o mužích s tělesnou jinakostí. Ovšem základní rešerší bylo v databázích čtyř periodik zjištěno dohromady více než 6000 článků v daném časovém období a v důsledku nedostatku času bylo nutné buď zvolit kratší časový úsek, nebo se věnovat výhradně jednomu z periodik. Zvolena byla druhá varianta, neboť byla organizačně i časově schůdnější. Vzhledem k tomu, že se v této práci zaměřuji na tzv. seriózní tisk⁷ jsem z této skupiny zvolil nejčtenější český deník: Mladou frontu Dnes, jejíž čtenost dosáhla v roce

⁷ Viz kapitola 1.2 Masová média

průměrně 815 000 čtenářů (Ročenka unie vydavatelů, 2012).

Deník Mladá fronta Dnes vychází šestkrát týdně a obsahuje obvykle pět sešitů, které jsou různě tematicky zaměřené. První sešit (A) obsahuje hlavní zprávy a zprávy z domova a ze světa, druhý (B) pak události ekonomické, třetí (C) události z regionu dle toho, ve kterém regionu daná mutace vychází, čtvrtý (D) přináší obvykle sportovní události a pátý sešit dané téma nemá, neboť se mění podle toho, jaký je den. Mladá fronta Dnes se na svých internetových stránkách profiluje jako seriózní deník s etickým kodexem, jehož základem je poskytování pravdivých a nezkreslených informací. Jedním z cílů analýzy tedy bude zjistit, zda je tento předpoklad dodržen.

3.3 Výběr primárních materiálů a formulace výzkumných otázek

Články Mladé fronty Dnes jsou velmi dobře dostupné skrz jejich internetový archiv. Jedinou nevýhodou je, že tento archiv je kompletní až od roku 1997. Vzhledem k tomu, že jsem nenalezl nikde archiv kompletní od dřívějšího data, v němž by bylo možné vyhledávat dle klíčových slov, jsem se rozhodl za počáteční zvolit právě rok 1997 a za konečný rok 2011, který je posledním kompletním rokem v daném archivu.

Protože není mým cílem definovat, co konstituuje „postižení“, byly texty vyhledávány dle následujících klíčových slov a jejich variací ve všech číslech i pádech: postižení, handicap, hendikep, invalidní. Takto byla dle mého zachycena naprostá většina textů, ve kterých autoři definují popisované subjekty jako ženy či muže s „postižením“, aniž by bylo preferována určitá tělesná jinakost, jak by tomu mohlo být v případě použití konkrétnějších výrazů.. Vzhledem k tomu, že tento výběr obsahoval přes 2000 článků, byly postupně vyřazovány články podle následujících kritérií: délka – byly vyřazeny texty s délkou menší než 1000 znaků, neboť tyto texty jsou typicky pouze krátkými informačními glosami a nepřinášejí relevantní informace; gender – byly vyřazeny texty, ve kterých nebylo specifikováno pohlaví členů a členek popisované skupiny, či kdy byla skupina popisována jako genderově neutrální; a dále byly vyřazeny články, které se problematice tělesné jinakosti věnovaly pouze okrajově. Z původního počtu zbylo cca 250 článků, z nichž bylo po prvním čtení vybráno 65. Posléze byly odebrány ještě články, které neobsahovaly potřebný objem relevantních informací. Konečným počtem je tak 54 článků. Pro doplnění byly ještě v Národní knihovně v Klementinu a ve skladu v Praze-Hostivař dohledány fyzické kopie těchto

článků, aby mohla být analýza obohacena o výzkum obrazového materiálu.

V rámci předpřípravy byly zformulovány tyto výzkumné otázky, na které se budu v rámci analýzy snažit odpovědět:

Jak je v mediálních reprezentacích handicapovaných mužů spojováno „postižení“ a maskulinita?

Jak je mediálně zvýznamňována tělesná jinakost (tj. například jako tragédie, jako něco, co jedinec překonává, či jako společenský problém)?

V jakém sociálním kontextu a v jakých rolích jsou handicapovaní muži zobrazováni?

Jakým způsobem se zobrazování muži vyrovnávají se svou tělesnou jinakostí v souvislosti s hegemonickou maskulinitou?

3.4 Analýza titulků vybraných článků

V této části se věnuji kvalitativnímu rozboru titulků vybraných novinových článků. Tuto analýzu jsem – spolu s analýzou vybraného obrazového materiálu – zvolil jako výchozí bod proto, že již v těchto dvou rámcích se objevují jisté obecné tematické tendence reprezentací mužů s postižením. Kvalitativní analýza byla zvolena proto, že titulky jsou – podobně jako samotné články - velmi heterogenní a nehodí se pro kvantifikující analýzu, neboť přísná kategorizace by zastínila hlubší významy, které titulky příspěvků vyjadřují, a vedla by tak k redukci dat.

Prvním prvkem, který je v titulcích výrazně zastoupený, je tendence již před samotným textem identifikovat muže, o kterých články pojednávají, jako muže s „postižením“. Slova, která k tomuto stavu odkazují, jsou obsažena v naprosté většině zkoumaných titulků. Tělesná jinakost je v těchto případech reprezentována buď přímo pomocí výrazů, které jsou s ní v mediálním diskurzu obvykle spojeny („postižený“⁸, „ochrnutý“⁹ či „handicapovaný“¹⁰); nebo popisem pomůcky, kterou dotyčný používá („muž na vozíku“¹¹, „na handbiku“¹² apod.); případně přímým popisem tělesné jinakosti

8 Postižený Zbyňek střílí gól za gólem. 12.10. 2006: C1

9 Ochrnutý muž zdolal Lysou horu. 8.9. 2003: D5.

10 Kuželky mi změnilý život, říká handicapovaný muž. 17.4. 2002: D2.

11 Inženýr ekonomie je železným mužem na vozíku. 7.12. 2005: C3.

12 Na handbiku si vysloužil cestu na mistrovství. 21.7. 2010: B6.

(„nevidomý“¹³, „cyklista s jednou nohou“¹⁴ apod.). Použití těchto výrazů v titulcích nemá pouze deskriptivní charakter. Vezmeme-li v úvahu, že v rámci medicínského modelu, který lze považovat za hegemonický, je tělesná jinakost vnímána jako apriorně negativní¹⁵, nelze tyto reprezentace brát jako hodnotově neutrální. Tělesná jinakost je v dnešní společnosti stále stigmatem, tedy nežádoucím atributem, který odporuje představě o tom, jaký by člověk v daném historicko-kulturním kontextu měl být, a který v očích pozorovatele - či v tomto případě čtenáře - může vést k redukci reprezentovaného subjektu „z osoby celistvé a obyčejné na osobu, jež je poskvrněna a jejíž hodnota klesla“ (Goffmann, 2003: 10). V důsledku toho, že odhalení tělesné jinakosti je obsaženo již v titulcích mohou reprezentovaní muži být v těchto případech již předem vnímání právě výhradně skrze tělesnou jinakost, a tedy jako méně hodnotní. Naproti tomu případy, kdy titulky vyjádření tohoto typu neobsahují, k této apriorní hodnotové redukci nevedou. Proč se však tyto výrazy objevují již v titulcích? Za hlavní důvod zde lze považovat snahu upoutat pozornost čtenáře. Tato interpretace vychází z historického kontextu vnímání tělesné jinakosti společností, která je stále ještě považována za cosi exotického a vyvolává ve veřejném prostoru, do kterého řadím i mediální reprezentace, zájem okolí. Podobně jako u procesu stigmatizace je tento zájem založen na odlišnosti mužů (a žen) s tělesnou jinakostí a vede k jejich objektivizaci a k vyvolávání emocionálních reakcí na základě této jedné charakteristiky (Shakespeare, 1994: 289).

Druhou výraznou tendencí je postavení tělesné jinakosti proti určité činnosti či úspěchu. Pro ilustraci uvádím některé příklady: „Nevidí. A přesto zvládá vrcholy“¹⁶; „Hraju basketbal. I když jsem na vozíku“¹⁷; „Pohybuje se na vozíku, ale žije adrenalinem“¹⁸; „Firmu lze zdárně vést i z invalidního vozíku“¹⁹; „Ochrnutý muž zdolal Lysou horu“²⁰; „Jachtař na vozíku je světová třída“²¹; a „Vozíčkář na lyžích? I to je možné“²². Aktivita či úspěchy, které jsou v titulcích popisovány, mají ve většině případů hegemonicky maskulinní charakter, neboť se týkají téměř výhradně sportovních či pracovních úspěchů.²³ Co z výše uvedených příkladů a jejich dekonstrukce vyplývá? Nejvýraznější tendencí je zde uvádění tělesné

13 Nevidomý potápěč: Vnímám vše prsty. 7.8. 2000: A1.

14 Cyklista s jednou nohou nejradši závodí se zdravými. 13.12. 2003: D3.

15 Viz kapitola 2.2.1 Medicínský a sociální model „postižení“.

16 Nevidí. A přesto zvládá vrcholy. 5.11. 2010: B4.

17 Hraju basketbal. I když jsem na vozíku. 4.12. 2010: B3.

18 Pohybuje se na vozíku, ale žije adrenalinem. 5. 12. 2011: B14.

19 Firmu lze zdárně vést i z invalidního vozíku. 11.1.2005: B4.

20 Ochrnutý muž zdolal Lysou horu. 8.9. 2003: D5.

21 Jachtař na vozíku je světová třída. 17.5. 2007: C2.

22 Vozíčkář na lyžích? I to je možné. 9. 2. 2002: A6.

23 Viz kapitola 2.3.3 Intersekcce maskulinit a tělesné jinakosti v médiích.

jinakosti, která je vnímána jako omezující, do protichůdného postavení vůči maskulinní identitě reprezentované veřejnou aktivitou a úspěchy. Tělesná jinakost je prezentována jako inherentně neslučitelná s úspěchem a dosažený úspěch tak vyplývá z jejího překonání. Jediným relevantním titulkem, který o této struktuře nevypovídá, je titulky „Úraz pomohl sportovci Pohlmannovi k úspěchu“²⁴. V tomto případě je vztah tělesné jinakosti a hegemonické maskulinity prezentován pozitivně. Argumentaci, která se tématu překonání tělesné jinakosti a „postižení“ týká, se blíže budu věnovat v analýze samotných textů, zde je zatím důležité podotknout, že již v některých titulcích jsou tělesná jinakost a úspěch reprezentovány jako konfliktní aspekty identity.²⁵

Třetím významným prvkem obsaženým v titulcích je tendence předat čtenářům určité „poselství“, které se týká života postižených mužů (ale i žen). Přestože je toto téma v titulcích viditelné pouze v několika případech, považuji jej za relevantní především proto, že je – vezmeme-li v úvahu jeho potenciální vliv na publikum - velmi vlivným obsahem. Jakým způsobem jsou tato „poselství“ tvořena a jaké základní problémy z nich vyvstávají? Dva z těchto textů obsahují titulky, které poukazují na vhodnost, či spíše nutnost vnitřní síly a vůle k vyrovnání se s či k překonání postižení: „Vozíčkář si nejlíp pomůže sám“²⁶ a „Překážky jsou jen v mém nitru“²⁷. Explicitní význam je zde zřejmý: s tělesnou jinakostí a s „postižením“ se člověk nejlépe vypořádá vnitřně. Toto pojetí silně koresponduje s individualizační tendencí medicínského přístupu, o kterém jsem pojednal výše, a který ignoruje strukturální a sociální příčiny „postižení“.²⁸ Interpretovat tyto titulky lze ale i vzhledem k publiku, tedy vzhledem k široké společnosti a vzhledem k ostatním ženám a mužům s tělesnou jinakostí. Za nejdůležitější možnou interpretaci z pohledu veřejnosti považuji možnost vnímat toto „poselství“ jako vyjádření toho, že se muži i ženy s „postižením“ mají s touto situací vypořádat sami, bez cizí pomoci. Takto interpretované sdělení (za „kvalitu“ života si odpovídá každý člověk sám) může být prostředkem ke zbavení se sociální odpovědnosti vůči ženám a mužům s „postižením“ a k ostrakizaci těch, kteří se zdají být v tomto ohledu nedostatečně aktivní. Základem interpretace z pohledu žen a mužů s „postižením“ je předpoklad, že se vědomě či nevědomě vztahují k reprezentacím žen a mužů v podobné situaci. Vzhledem k tomu, že mediálně reprezentovaní jsou v kontextu tělesné jinakosti obvykle muži (i ženy), kteří dosáhli určitého sportovního, pracovního či společenského

24 Úraz pomohl sportovci Pohlmannovi k úspěchu. 27.2. 2002: D8.

25 Viz kapitola 2.3.3 Intersekcce maskulinity a tělesné jinakosti v médiích.

26 Vozíčkář si nejlíp pomůže sám. 1.7. 2010: B5.

27 Překážky jsou jen v mém nitru. 1.6. 2004: B6.

28 Viz kapitola 2.2.1 Medicínský a sociální model „postižení“.

úspěchu, může zmíněné „poselství“ vést k pocitům nedostatečnosti, vycházejících z nemožnosti se ideálům reprezentovaným konkrétními muži (či ženami) vyrovnat, a k dalšímu odklonu od většinové společnosti (Wendell, 2006: 251).

3.5 Analýza fotografického materiálu

Podobně jako u titulků článků je nejvýznamnější tendencí na fotografiích snaha klást tělesné jinakosti reprezentovaných mužů do popředí. Muži jsou zobrazováni sedící na vozíku (viz příloha č. 1) či s berlemi (příloha č. 2), případně je jako centrální akcentována přímo jejich tělesná jinakost (příloha č. 3). Opět se zde projevují stigmatizační a objektivizační tendence, které jsou zmíněny již v minulé kapitole, a které spočívají v redukcii reprezentovaných mužů na jejich tělesnou jinakost a související projevy. Například muži, kteří používají vozík, jsou na něm zobrazeni téměř ve všech případech. Může tak vzniknout mylná představa, že tito muži vozík používají neustále, představa, která se odráží i v samotných textech ve formulacích typu „odkázaný na vozík“ či „upoutaný na vozík“ a odkazuje na ideologický předpoklad pasivity mužů s „postižením“ (Linton, 1998: 27). Tyto fotografie a formulace přímo odporují hegemonickému pojetí maskulinity, která je typicky spojována s aktivitou a s tělesnou zdatností, a devalvují tak zobrazované muže.²⁹ Odlišný význam toto zobrazení dostává v případech, kdy jsou zobrazeni muži s tělesnou jinakostí při sportovní aktivitě. I zde je kladen důraz na tělesnou odlišnost či použití pomůcky (přílohy č. 4 a 5). Význam, který z těchto fotografií plyne, úzce souvisí s předchozí analýzou titulků v podobném kontextu: vyobrazen je zde opět kontrast mezi předpokládanou pasivitou (tělesná jinakost) a aktivitou (sport) a představa možnosti překonat „postižení“ fyzickou aktivitou.

Alternativní aktivity – malování (příloha č. 6), četba (přílohy č. 7 a 8), studium (příloha č. 9) - jsou na celkovém počtu 57 fotografií vyobrazeny jen v několika málo příkladech. Je důležité podotknout, že tyto aktivity jsou spojovány téměř výhradně s výraznějšími formami tělesné jinakosti, primárně s kvadruplegií (tedy se ztrátou funkce všech končetin). Toto propojení, viditelné i v samotných textech, koresponduje s propojením „lehčích“ forem tělesné jinakosti s rehabilitací prostřednictvím fyzické aktivity. Tyto reprezentace tedy vyjadřují následující myšlenku: má-li muž možnost zpětného nabytí určitých tělesných funkcí, má rehabilitace probíhat především v tomto kontextu, tedy jako

²⁹ Viz kapitola 2.3.3 Intersektce maskulinit a tělesné jinakosti v médiích.

primárně fyzická. Tato myšlenka odpovídá představě povinné tělesné zdatnosti, která vychází z pracovního systému dnešní společnosti, ve kterém je hodnota žen a mužů určována schopností zapojit se do pracovních procesů, které vyžadují určité arbitrární fyzické schopnosti. Tyto schopnosti se postupně staly normou, která je určujícím měřítkem hodnoty všech mužů a žen (McRuer, 2006: 8).

S výjimkou tří případů jsou muži fotograficky zobrazováni jako veřejně aktivní, ať už se jedná o výše zmíněnou sportovní činnost (příloha č. 3), pracovní činnost (příloha č. 10) či zobrazení individuálních úspěchů (přílohy č. 11 a 12). Tyto reprezentace korespondují s hegemonickým pojetím maskulinity, neboť vyjadřují aktivitu, soběstačnost a důraz na veřejnou kariéru.³⁰ Pouze v jednom případě je na fotografii vyobrazen muž spolu s členem/členkou rodiny (příloha č. 13), ovšem i zde je kladen důraz na fyzickou aktivitu muže, jehož dcera je v titulku fotografie popsána jako součást „doprovodného týmu“.

Posledním tématem, které je na fotografiích viditelné, je téma diskontinuity života mužů se získanou tělesnou jinakostí. Ve třech případech (přílohy č. 14, 15 a 16) jsou muži zobrazeni před a po získání tělesné jinakosti. Dva příklady se týkají bývalého motocyklového závodníka Lukáše Šembery. Dvě z fotografií označují minulost, spojenou se závoděním na motocyklu, které je silně hegemonicky maskulinní činností, neboť vyjadřuje sílu, rychlost, riskování a fyzickou námahu.³¹ Další dvě pak přítomnost, přičemž v obou případech je Šembera vyobrazen na vozíku, který jako by ztělesňoval jeho „novou“ identitu. Na fotografiích v třetím případě je vyobrazen herec Christopher Reeve, na první fotografii jako výrazně maskulinní hrdina filmu Superman, což byla jeho nejslavnější role, na druhé pak jako muž na vozíku (přímo z fotografie toto nemusí být nutně patrné, ovšem popisek fotografie na tuto skutečnost upozorňuje). Zatímco na fotografiích „před“ jsou tito muži vyobrazeni prostřednictvím jejich aktivit, na fotografiích zobrazujících život „po“ a v jejich popiscích je jako jejich hlavní atribut vyobrazen vozík, který navozuje představu pasivity (Linton, 1998: 27).

30 Tamt.

31 Tamt.

3.6 Analýza článků

Analýza titulků a fotografií již představila určitá opakující se témata, která se objevují i přímo v textech, ovšem v člancích se objevují i další významné obsahy. Celkově jsou obsahy rozřazeny do pěti kategorií: Popis kontextu vzniku tělesné jinakosti; Reprezentace vztahu mužů k tělesné jinakosti; Reprezentace aktivit mužů s tělesnou jinakostí; Popis fyzického vzhledu a chování mužů s tělesnou jinakostí; a Reprezentace mužů s tělesnou jinakostí v soukromých vztazích. Vzhledem k heterogenitě textů není možné, aby se každý článek dotýkal všech tematických okruhů, texty byly ale vybrány tak, aby se dotýkaly vždy alespoň dvou z těchto okruhů. Texty se mnohdy obsahově překrývají, proto jsou některé v níže uvedených kapitolách uvedeny vícekrát. Naopak některé texty, přestože byly analyzovány, se jako citované v textu analýzy neobjeví. Pro citování byly vybrány části textů, na kterých je daný obsah vidět nejlépe.

Logická struktura analýzy vychází ze strukturace samotných textů. Převažujícím typem textu je životní příběh konkrétního muže s tělesnou jinakostí. Tyto texty jsou obvykle strukturovány následujícím způsobem: první část se věnuje vzniku tělesné jinakosti, tedy tomu, zda je vrozená či získaná, a v případě získané popisu události, v jejímž důsledku vznikla; další část se věnuje reakci na tělesnou jinakost, vztahu mužů k ní a rehabilitačnímu úsilí; a nakonec třetí část je obvykle vyhrazena popisu aktivit mužů s tělesnou jinakostí. U dvou zbývajících kategorií nebyla objevena žádná pravidelnost co se týče umístění v textu, a proto byly zařazeny na konec analýzy. To ovšem neznamená, že by byly méně důležité.

3.6.1 *Popis kontextu vzniku tělesné jinakosti*

Téma získané tělesné jinakosti je ve zkoumaných textech velmi časté. Jedním z možných důvodů tohoto jevu je, že toto téma dokáže velmi lehce vyvolat krátkodobou emocionální odpověď čtenářky/e. Proto je mj. toto téma v naprosté většině případů umístěováno právě na začátek textů: vyvolaná emoce (např. strach z možnosti stát se „postiženým“ či soucit s reprezentovanými muži) dokáží čtenáře k textu připoutat (Jiráková, Köpplová, 2003: 174). I proto jsou tyto události popisovány jako „nečekané“,³² „osudné“,³³

32 Když lidé přejí zdraví, často nevědí o čem mluví. 18.3. 2000: 7.

33 Vozíčkář pojedí se šňůrkami v batohu. 29.9. 2004: C2.

„nešťastné,“³⁴ či „dramatické.“³⁵ Takový popis situací vede dále k velmi zajímavému jevu: velké množství reprezentovaných případů získané tělesné jinakosti se odehrálo v důsledku činnosti, které lze považovat za riskantní, ovšem tato skutečnost není v textech vůbec reflektována. Mezi zmíněné činnosti řadím nejen ty, u nichž je riskantnost evidentní (skoky do vody,³⁶ jízda na motocyklu³⁷ či létání na rogalu³⁸), ale i činnosti, které jsou velmi běžné a jejichž nebezpečnost je obecně podceňována (jízda automobilem³⁹ či na kole⁴⁰). Události, které jsou v analyzovaných textech s těmito činnostmi spojeny, a které vedly k vzniku tělesné jinakosti, jsou obvykle popisovány jako důsledek jakési „vyšší moci“, osudu, náhody či neštěstí. Úplně je zde ignorován fakt, že muži jsou více náchylní k těmto zraněním, neboť se riskantních činností v důsledku přejímání ideálů hegemonické maskulinity zúčastňují častěji než ženy (Kimmel, 2004: 676). Tento zvýznamňující mechanismus je nejlépe zřejmý v rozhovoru s Lukášem Šemberou:⁴¹

Reportér: Řekl jste si za ten necelý rok, proč to potkalo právě vás?

LŠ: Jo. Někdy si říkám, komu jsem co udělal. Lidi to nazývají osudem, ale já si přečetl, že osudem lidi nazývají své hloupé činy. A to je pravda. Je moje hloupost, že jsem tenkrát na tu motorku při exhibici vlezl. Je hloupost, že jsem udělal chybu, a je hloupost pořadatelů, že tam dali balíky, které mi ublížily.

Reportér: Omluvili se za to?⁴²

Zatímco reportérův první dotaz směřuje právě k výše zmíněné „vyšší moci“, Šembera toto odmítá a odpovědnost klade na sebe a na pořadatele akce, na které se zranil. Šemberovu sebereflexi však reportér naprosto ignoruje a v dalším dotazu pracuje pouze s vnější odpovědností pořadatelů. Reportér zde tedy nepřímou potvrzuje myšlenku, že být mužem a riskovat je přirozené, čímž sociálně konstruovanou individuální charakteristiku naturalizuje.

Oproti získané tělesné jinakosti je jinakost vrozená v textech explicitně reprezentována jen minimálně. Tento jev přisuzují tomu, že vrozená tělesná jinakost je pro

34 Hraju basketbal. I když jsem na vozíku. 4.12. 2010: B3.

35 Uvězněn na vozíku rozdával životní elán. 3.6. 2004: B6.

36 Tamt.

37 „Nechtěj, abych vstal z vozíku.“ 13.8. 2010: B11.

38 Vozíčkář pomáhá dalším postiženým. 19.3. 2006: C2.

39 Postižený mladík maluje ústy květiny. 4.5. 2006: C3.

40 Ochrnutý muž zdolal Lysou horu. 8.9. 2003: D5.

41 „Nechtěj, abych vstal z vozíku.“ 13.8. 2010: B11.

42 Výjimečně zde byl použit tento formát citování, důvodem je délka citovaného textu. Pozn. aut.

„zdravé“ čtenáře tématem podstatně vzdálenějším, než je jinakost získaná.

3.6.2 *Reprezentace vztahu mužů k tělesné jinakosti a k „postižení“*

Autoři textů obvykle předpokládají negativní vztah mužů s „postižením“ k jejich tělesné jinakosti. Tento přístup vyjadřují v textech věty typu „...měl by právo nadávat na nepřízeň osudu“,⁴³ „...[čekali byste], že právě teď bude samý splín,“⁴⁴ „...neproklínáte tu osudovou vteřinu, kdy jste havaroval?“⁴⁵ Autoři zde tedy nepřímou reflektují a čtenářům předkládají dominantní pojetí tělesné jinakosti jako nežádoucího a stigmatizujícího jevu, obsažené v medicínském přístupu k „postižení“.⁴⁶ Nepřehlédnutelný je zde i mocenský prvek mediálních reprezentací: autoři zde předkládají čtenářům svůj názor na tělesnou jinakost a reakce, které vyjadřují sami popisovaní muži – kteří typicky negativní emoce odmítají –, popisují jako překvapivé a výjimečné. Tímto se autoři podílejí na reprodukci dominantního přístupu k „postižení“.⁴⁷

Významnou tendencí, která se v některých textech objevuje, je stavění těla do opozice vůči mysli. Tělo, reprezentované tělesnou jinakostí, je zde zobrazováno jako objekt, který brzdí aktivní mysl a v důsledku toho je vztah mužů k tělesné jinakosti prezentován jako „souboj s tělem“.⁴⁸ Tělesná jinakost se tak metaforicky stává personifikovaným nepřítelem, kterého je třeba prostřednictvím fyzické či psychické aktivity „porazit“, aby došlo k navrácení do údajného „normálního“ stavu, resp. aby bylo možné pokračovat v předchozím životě (Kleiber, Hutchinson, 1999: 48-49). Tento typ popisu je v textech spojen s úspěšnými sportovci či s muži, kteří dosáhli relativních úspěchů na poli práce. Popis takového přístupu k tělesné jinakosti je protnut výrazy, ve kterých se projevuje pozitivní vnímání hegemonické maskulinity: hovoří se zde o tom, že se muži „...nenechají odradit...“⁴⁹ či „...převálcovat osudem...“⁵⁰, že jsou aktivní i „...přes své postižení...“⁵¹, případně že se odmítají „...vzdát

43 Překážky jsou jen v mém nitru. 1.6. 2004: B6.

44 „Nechtěj, abych vstal z vozíku.“ 13.8. 2010: B11.

45 Studuje hlavou. Doslova. 17.6. 2004: C3.

46 Viz kapitola 2.2.1 Medicínský a sociální model „postižení“.

47 Tamt.

48 Inženýr ekonomie je železným mužem na vozíku. 7.12. 2005: C3.

49 Tamt.

50 Uvězněn na vozíku rozdával životní elán. 3.6. 2004: B6.

51 Bydlím!, raduje se postižený muž. 7.4. 2005: C1,C3.

svých plánů...“⁵². Čtenářům se tak naskýtá výrazně hegemonicky maskulinní obraz mužů s tělesnou jinakostí, kterému ovšem zdaleka ne všichni odpovídají. Vztáhneme-li tyto poznatky k teorii Gerschicka a Millera (1995) o možných způsobech vyrovnání se s tělesnou jinakostí, je patrné, že nejvíce reprezentovaným způsobem je zde odkázanost, která spočívá v internalizaci ideálů hegemonické maskulinity.⁵³ Tento způsob však v sobě nese nebezpečí krize identity v případě, že nelze těmito ideálům dostát. I v opačném případě je však tento způsob problematický, neboť internalizované ideály hegemonické maskulinity jsou v přímém protikladu k očekáváním společnosti, a proto je identita založená na odkázanosti vnitřně konfliktní (tam.: 130). Ve zde zkoumaných textech jsou však reprezentováni výhradně muži, kterým se tento „návrát“ povedl, a proto se může zdát, že tento způsob je nejvhodnější. Stejně jako u analýzy titulků lze tato zjištění vztáhnout na publikum: pokud čtenáři takováto sdělení přijmou, může dojít k vytvoření „falešné představy, že každý může 'překonat' postižení“ (Wendell, 2006: 251); zároveň je zde vytvářen ideál, který je ovšem pro mnohé muže (i ženy) s „postižením“ nedostupný, neboť nemusejí mít k dispozici potřebné zdroje, ať už se jedná o zdroje materiální (prostředky k uskutečnění aktivit), sociální (zázemí rodiny či přátel) či fyzické. Nemožnost se reprezentovaným mužům vyrovnat tak může vést k dalšímu oddálení ostatních mužů s tělesnou jinakostí od většinové společnosti (Wendell, 2006).

Přestože analyzované texty nabízejí i alternativní způsoby seberealizace mužů s tělesnou jinakostí (např. studium⁵⁴ a umění⁵⁵), i tyto ve výrazné míře obsahují výrazové prostředky úzce spojené s hegemonickým pojetím maskulinity (překonání „postižení“ a snahu nevzdat se). Je nutné ještě podotknout, že tyto alternativy jsou v textech spojovány buď s muži, jejichž tělesný stav jim objektivně neumožňuje výraznou fyzickou aktivitu (např. muži s kvadruplegií), či s muži, kteří se s tělesnou jinakostí již narodili a do sportovního prostředí se ve svém životě nedostali. Z toho vyplývá, že výrazněji preferované jsou vztahy k tělesné jinakosti, které reflektují hegemonickou maskulinitu. Latentním významem, který je za reprezentací vztahu mužů k tělesné jinakosti skryt je, že pokud to lze, je vhodné snažit se „postižení“ potlačit individuální aktivitou a vůlí. Pouze v jednom případě je mediálně reprezentován muž, který se se zraněním nedokázal preferovaným způsobem vyrovnat.⁵⁶ V tomto textu je muž zobrazen jako smutná postava: přišel o své záliby, o své bydliště a byl nucen se ve dvaadvaceti letech přestěhovat zpět k rodičům. Vzhledem k tomu, že na tento

52 Vozíčkář dostavuje svůj dům na vesnici. Již patnáct let. 11.10. 2003: C1-2.

53 Viz kapitola 2.3.3 Intersekcce maskulinity a tělesné jinakosti v médiích.

54 Studuje hlavou. Doslova. 17.6. 2004: C3.

55 Postižený mladík maluje ústy květiny. 4.5. 2006: C3.

56 Vozíčkář pojede se šňůrkami v batohu. 29.9. 2004: C2.

příběh ihned navazuje text o sbírce neziskové organizace Trend, se lze domnívat, že tato reprezentace slouží k vyvolání soucitu čtenářů.

3.6.3 *Reprezentace aktivit mužů s tělesnou jinakostí*

Jedním z prvních poznatků, který vyplynul z četby analyzovaných textů je, že je zde kladen velmi silný důraz na aktivitu reprezentovaných mužů. Prakticky ve všech textech věnujících se sportu se objevují výčty sportů, kterým se daný muž věnuje, sportovních událostí, kterých se zúčastnil či zúčastní a v neposlední řadě i úspěchů, kterých dosáhl. U mužů-nesportovců jsou pak v textech roztroušeny připomínky na různé aktivity, kterým se věnují či věnovali a úspěchy, kterých ve veřejné sféře dosáhli. Důvod k tomuto jevu je dvojitý: za prvé je zkoumaný deník výrazně zaměřen na veřejná témata (politiku, ekonomii, zprávy z regionů a sport; témata týkající se osobního života či rodiny jsou typicky součástí rubrik v zadní části deníku), a proto i témata analyzovaných článků vyjadřují tuto preferenci; za druhé zde zobrazování muži s tělesnou jinakostí slouží jako určité pozitivní případy pro „zdravou“ veřejnost i pro ostatní ženy a muže s „postižením“, a proto je v těchto případech potlačen stereotyp pasivity.⁵⁷ Tento stereotyp je však v některých případech i nadále skryt za vyjádřeními, která popisují aktivitu či úspěchy mužů s postižením jako „šokující“⁵⁸ či „obdivuhodné“.⁵⁹ V těchto případech je patrné, že tyto příběhy neodpovídají očekáváním, která jsou s muži s tělesnou jinakostí spojována.⁶⁰ Zároveň lze podotknout, že důraz na veřejnou aktivitu mužů zde vyjadřuje i myšlenku, že aktivita mužů s postižením je přibližuje k tomu, aby žili své životy co možná nejlíže způsobu, který je v dnešní společnosti považován za „normální“ (Kleiber, Hutchinson, 1999: 49). Fyzický či pracovní výkon zde tedy dostává podobu jediné příležitosti, jak se plnohodnotně zapojit do společnosti. Latentním významem těchto reprezentací je, že život muže s tělesnou jinakostí, který není veden primárně ve veřejném prostoru, je méně hodnotný.

Především v textech, které se věnují sportu, je patrné pozitivní vnímání hodnot hegemonické maskulinity. Obdivně jsou popisovány jejich výkony a tréninkové úsilí, s nimiž

57 Viz kapitola 2.2.2 Reprezentace „postižení“ v médiích.

58 Chci dodat sebevědomí postiženým lidem, říká ultramaratonec Laky. 3.9. 1998.

59 Firmu lze zdárně vést i z invalidního vozíku. 11.1.2005: B4.

60 Viz kapitola 2.3.3 Intersektce maskulinit a tělesné jinakosti v médiích.

jsou spojeny vlastnosti jako vůle⁶¹ či neohroženost.⁶² Tento obdiv je obvykle kontrastován s jejich tělesnou jinakostí, která je opět popisována jako čistě negativní a omezující atribut jejich jinak zdravého těla.⁶³ Účast na závodech je spojována s výrazy jako drsné soupeření či tvrdý boj, což je zdůrazňováno především v případech, kdy se muži s tělesnou jinakostí zúčastní závodů se „zdravými“ sportovci. Použití těchto výrazů lze interpretovat jako snahu vyzdvihnout zobrazované muže jako exemplární příklady hegemonické maskulinity a dát je tak za příklad „správného“ přístupu k životu. Opět se zde problematika „postižení“ individualizuje a odvádí se tak odpovědnost od společnosti, neboť je ustanoven příklad, který vyjadřuje, že „postižení“ lze omezit či úplně odstranit vlastní aktivitou (Linton, 1998). Krajní podobu nabývá toto pozitivní vnímání fyzické námahy v textech, ve kterých jsou muži-sportovci zachyceni v situacích, kdy si dobrovolně způsobují při fyzické aktivitě bolest. Například Jindřich Laky si „...dennodenně ničí tělo tréninkovými dávkami, z nichž mnoha lidem naskakuje husí kůže.“⁶⁴ V těchto vyjádřeních je skrytý obdiv k výdrži a schopnostem zobrazovaných mužů, kteří nejenže překonali očekávání, která společnost klade na osoby s tělesnou jinakostí, ale překonali i normy „zdravé“ společnosti jako takové.

V textech, které se týkají pracovní činnosti mužů s tělesnou jinakostí, je v souvislosti s hegemonickou maskulinitou důraz kladen primárně na kontrolu situace, konkrétně například na rozhodovací či řídicí schopnosti při vedení určité instituce, ovšem také při schopnosti organizovat práci lidem okolo sebe. Podobně jako u sportovních výkonů je i zde popis aktivit mužů s tělesnou jinakostí kontrastován s jejich tělesnou jinakostí: úspěch je spojen s jejím překonáním, které symbolizuje zařazení se mezi většinovou společnost. Normalizace, vyjádřená splněním očekávání, tedy v kontextu mediálních reprezentací vede k integraci, což přesně odpovídá dominantnímu medicínskému modelu.⁶⁵ Překonání „postižení“ má i v tomto případě individuální charakter a vytváří představu, že vnější podpora pro muže s tělesnou jinakostí není nutná (Linton, 1998: 17).

61 Handicapovaný plavec postoupil do Pekingu. 28.4. 2008: C3.

62 Postižený Zbyňek střílí gól za gólem. 12.10. 2006: C1.

63 Viz kapitola 2.2.1 Medicínský a sociální model „postižení“.

64 Chci dodat sebevědomí postiženým lidem, říká ultramaratonec Laky. 3.9. 1998.

65 Viz kapitola 2.2.1 Medicínský a sociální model „postižení“.

3.6.4 *Popis fyzického vzhledu a chování mužů s tělesnou jinakostí*

Reprezentovaní muži jsou typicky popisováni prostřednictvím svých tělesných jinakostí. Lze rozlišit čtyři druhy popisů: první se soustředí na ztrátu či omezení určitých tělesných funkcí („...[n]emůže ovládat končetiny, poslouchá ho jen levá ruka a těžce vyslovuje.“⁶⁶), druhý na absenci určité části těla („...přišel po pádu pod nákladní vůz o nohu...“⁶⁷), třetí na neschopnost vykonávat určitou činnost (M. Langer „...[sám] nezvládne vzhledem ke svému těžkému postižení ani základní hygienu.“⁶⁸) a čtvrtý na nutnost spojení s určitou pomůckou („...je už jedenáct let upoután na invalidní vozík...“⁶⁹). Takovéto popisy odrážejí normativní charakter dnešních společností v euroamerickém kontextu: být viditelně „jiný“ znamená být nuceně otevřený pohledům a vnějším hodnocením. Zde je tato možnost pohledu zprostředkována textovým popisem, který se soustředí na aspekty těl či jednání mužů s tělesnou jinakostí, které nejsou spojovány s „normalitou“, a jsou tak automaticky považovány za negativní.⁷⁰ Konkrétně čtvrtý druh popisu lze rozdělit na tři části: za prvé klade důraz na vozík jako základní charakteristiku reprezentovaného muže, ačkoli se jedná „jen“ o používanou pomůcku; za druhé popisuje jeho používání jako permanentní, ačkoli z něj ženy a muži, které/ří je používají, vysedají kvůli různým aktivitám; a za třetí slovo upoutání (v jednom případě dokonce uvěznění) evokuje pasivitu a omezení (Linton, 1998: 29). Vozík je v tomto kontextu vnímán podobně jako tělesná jinakost samotná, tedy jako stigma. Hodnotově neutrální verze tohoto popisu – používání vozíku – se ve zkoumaných textech objevuje pouze v několika málo případech.

Zatímco vozík nelze lehce skrýt před očima, u relativně mírnějších druhů tělesné jinakosti to lze. Právě tento jev – tzv. *passing* – je také v analyzovaných textech reprezentován. Jako příklad lze uvést popis přicházejícího muže v jednom z článků: „Na první pohled na něm není nic zvláštního... Při pozornějším pohledu zjistíte, že jedna z [nohou] končí pod kolenem a zbytek tvoří protéza.“⁷¹ *Passing* – „splynutí“ – má v tomto kontextu pozitivní konotaci, vyjadřuje myšlenku, že je dobré mít možnost uzavřít a skrýt své stigma – tělesnou jinakost (Linton, 1998: 19). Podobně jako překonání „postižení“ v předchozích kapitolách je zde mocenské působení (tlak na učinění individuálního kroku k integraci)

66 Hledám kamarádku, říká boccista. 31.3. 2005: C1-2.

67 Handicapovaný cyklista chce na skály. 20.2. 2004: D1.

68 Firmu lze zdárně vést i z invalidního vozíku. 11.1.2005: B4.

69 Inženýr ekonomie je železným mužem na vozíku. 7.12. 2005: C3.

70 Viz kapitola 2.2.2 Reprezentace „postižení“ v médiích.

71 Cyklista s jednou nohou nejradši závodí se zdravými. 13.12. 2003: D3.

vedeno směrem od společnosti k mužům s tělesnou jinakostí.

3.6.5 *Reprezentace mužů s tělesnou jinakostí v soukromých vztazích.*

Toto téma je ve zkoumaných příspěvcích reprezentováno velmi málo, ovšem právě z toho vyplývá vzhledem ke zvolené metodě jeho význam, neboť signifikantní jsou i obsahy, které ve zkoumaných textech chybí či je zastoupeno minimálně. Například téma sexuality je v textech zobrazeno pouze jednou, a to v interview s mladíkem s kvadruplegií.⁷²

Reportérka: Jaké jsou vaše další plány, co chcete v životě ještě dokázat?

Z. Kalousek: Udělat magisterské studium, mít slušné zaměstnání, taky si udělat nějaké zázemí, pěkný by bylo mít děti...

Reportérka: Promiňte mi, ale to ve vašem stavu jde?

Již tento krátký úryvek dokáže předvést, jaké stereotypy se se sexualitou mohou pojít. Předně reportérka ihned asociuje možnost mít potomka s penilně-vaginálním stykem, který je vyjádřením hegemonické představy toho, jaký „má“ sex být. Zároveň tak pomíjí množství alternativních možností jak se stát rodičem, a nepřímo i početné alternativní nekoitální sexuální praktiky (Shakespeare, 1996: 209). Za důvod další absence tématu sexuality ve zkoumaných textech považují jak seriózní povahu zkoumaného periodika a jeho důraz na veřejnou sféru, tak tabuizovanost tohoto tématu v široké společnosti.

V jiných mezilidských kontextech jsou muži typicky zobrazováni jako příjemci podpory či pomoci, pouze výjimečně jako ti, kdo jí poskytují (v těchto případech je navíc tato situace popisována jako paradoxní). Tato situace je především patrná u mladších mužů, u nichž je také jako primární pečující osoba zobrazována matka. Tímto se posilují dva stereotypy: předně stereotyp pasivity žen a mužů s „postižením“, který je obvykle v textech kontradiktován příběhy individuální aktivity; a zároveň stereotyp žen jako osob pečujících a obětujících se pro blaho druhých.

72 Studuje hlavou. Doslova. 17.6. 2004: C3.

4 ZÁVĚR

Nyní je možné si odpovědět na dříve položené výzkumné otázky:

Jak je v mediálních reprezentacích handicapovaných mužů spojováno „postižení“ a maskulinita?

„Postižení“ je ve většině případů reprezentováno jako přímý důsledek tělesné jinakosti (tzn. již sama tělesná jinakost konstituuje „postižení“, o strukturálních, materiálních a sociálních příčinách tohoto jevu autoři primárních textů nepíší) a jako neslučitelné s hegemonickým pojetím maskulinity. Pozitivní reprezentace snahy překonat „postižení“ a zdůrazňování hegemonicky maskulinních ideálů je centrálním tématem celé práce, přičemž důraz je kladen na individuální povahu této snahy. Absence reflexe strukturálních a dalších příčin „postižení“ pak vede k pozitivní reprezentaci mužů, kteří se do „boje“ s „postižením“ pustili vlastními silami a vůlí. „Úspěšné“ muže pak média reprezentují jako příklady hodné následování. Tento přístup je ale silně problematický, neboť za prvé vytváří představu, že individuální vůle dokáže překonat téměř vše, a záleží tedy jen na samotných mužích s tělesnou jinakostí jak se se svou situací vypořádají, a za druhé může vést k dalšímu odcizení těch mužů, kteří nejsou z rozličných důvodů schopni těmto ideálům dostat.

Jak je mediálně zvyznamňována tělesná jinakost (tj. například jako tragédie, jako něco, co jedinec překonává, či jako společenský problém)?

Tělesná jinakost je popisována jako silně disruptivní a negativní součást života zobrazovaných mužů. I u mužů, kteří se s tělesnou jinakostí narodili, a nemusí se vůbec identifikovat jako muži s „postižením“, je popisována jako osud či vůle přírody apod. Důležité zde je, že přes výrazný podíl riskantních aktivit na vzniku tělesné jinakosti zde není toto téma nijak akcentováno, neboť riskování je považováno za přirozenou součást hegemonické maskulinity. V mediálních reprezentacích získaných tělesných jinakostí se jako výrazné objevuje téma oddělení těla (symbolizovaného tělesnou jinakostí) a duše (symbolizované hegemonicky maskulinními ideály „nevzdání se“ a úsilí) jako neslučitelných soupeřících entit. Toto téma je výrazně patrné u textů, pojednávajících o sportovcích po

úrazech. Muži, kteří získali tělesnou jinakost již v dětství, mají ji od narození či jsou po úrazu, ale nejsou nakloněni sportu, jsou obvykle zobrazováni jako klidnější a se svou situací více smíření, ovšem i u nich jsou používána při popisu výrazy evokující hegemonicko-maskulinní ideály.

V jakém sociálním kontextu a v jakých rolích jsou handicapovaní muži zobrazováni?

Nejvýrazněji jsou v textech zobrazováni muži, kterým se „postižení“ podařilo „překonat“, ať už prostřednictvím sportovních úspěchů, tak prostřednictvím jiných veřejných aktivit. Tito muži jsou zobrazováni jako exemplární příklady a jsou zobrazováni jako inspirace pro ostatní muže s „postižením“, ale i pro „zdravé“ muže a ženy. Problematické však je, že vzhledem k protichůdnému vnímání tělesné jinakosti a hegemonické maskulinity a vzhledem k odlišným očekáváním, které tyto identity vyvolávají, jsou tito muži-příklady neustále vystaveni možnosti ztráty této identity. Velmi málo jsou muži s tělesnou jinakostí zobrazováni jako členové rodiny a pokud ano, jsou většinou zobrazeni jako ti, o které se pečuje. Především to platí pro mladší muže, u nichž je také ve výrazné roli zobrazována pečující matka.

Jakým způsobem se zobrazovaní muži vyrovnávají se svou tělesnou jinakostí v souvislosti s hegemonní maskulinitou?

Obvykle zobrazovaná reakce spočívá v neopuštění minulých hodnot a ve snaze navrátit se zpět do minulého stavu „normality“. Prostředkem k tomu jsou právě ideály hegemonické maskulinity, tedy síla, odvaha, neohroženost a bojovnost. Tyto ideály nejsou výhradně zobrazovány pouze u hyper-maskulinních mužů, nýbrž i u mužů, kteří tak výrazně nevynikají.

Tento výzkum je vzhledem k heterogenitě textů obtížné sumarizovat a vytáhnout z něj větší množství generalizovatelných závěrů, snad kromě preference tématu úspěšných mužů s „postižením“ a pozitivního zobrazení individuální snahy jako prostředku vyrovnání se

s tělesnou jinakostí a „postižením“. Pro další pokračování výzkumu mediálních reprezentací bych navrhl primárně užší tematický výběr textů (např. pouze texty ze sportovního prostředí), případně provedení případové studie mediální reprezentace vybraného muže, která by ukázala hlubší procesy reprezentací tělesné jinakosti v kontextu maskulinit.

5 BIBLIOGRAFIE

5.1 Primární zdroje

ČERNOHORSKÁ, Hana. Chci dodat sebevědomí postiženým lidem, říká ultramaratonec Laky. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 1998, roč. 9, č. 206, s. 1-2.

Nejtěžší je z vozíku nevyskočit. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 1998, roč. 9, č. 255.

KOMÁREK, Michal. Příroda je ke všem spravedlivá, tvrdí handicapovaný šachový mistr. *Mladá Fronta DNES: Východní Čechy*. 1999, roč. 10, č. 57, s. 15.

ŽÁKOVÁ, Světlana. Jsem počítačový šílenec, říká vozíčkář. *Mladá Fronta DNES: Jihovýchodní Morava*. 1999, roč. 10, č. 206, s. 2.

WILKOVÁ, Scarlett. Muž čte jednu knihu za druhou. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2000, roč. 11, č. 57, s. 3.

PAVLAČÍK, Zbyněk. Když lidé přejí zdraví, často nevědí, o čem mluví. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2000, roč. 11, č. 66, s. 7.

Nevidomý potápěč: Vnímám vše prsty, *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2000, roč. 11, č. 182, A1.

BLAŽEK, Tomáš. Handicapovaný lezec: člověk se nesmí litovat. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2000 roč. 11, č. 185, s. 8.

JÍRA, Jiří. Vozíčkář si pamatuje, kdy koukal jen do zdi. *Mladá Fronta DNES: Českomoravská vrchovina*. 2000, roč. 11, č. 192, s. 11-12.

HOSMANOVÁ, Iva. Děti berou Radka jako sobě rovného. *Mladá Fronta DNES: Plzeňské vydání*. 2001, roč. 12, č. 293, D3.

ŠIMEK, Květoslav. Karabec umí vyhrávat i v extralize. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2002, roč. 13, č. 10, D6.

Vozíčkář na lyžích? I to je možné. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2002, roč. 13, č. 34, A6.

PUNČOCHÁŘ, Jiří. Úraz pomohl sportovci Pohlmannovi k vrcholu. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2002, roč. 13, č. 49, D8.

BAĐURA, Jaroslav. Že nemám medaili? To nevádí, říká lyžař. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2002, roč. 13, č. 70, D3.

HOSMANOVÁ, Iva. OHHhssKuželky mi změnilы život, říká handicapovaný muž. *Mladá Fronta DNES: Plzeňské vydání*. 2002, roč. 13, č. 90, D2.

ŠUSOVÁ, Václava. Hoch po obrně tvoří obrazy prstem. *Mladá Fronta DNES: Plzeňské vydání*. 2002, roč. 13, č. 288, D1.

USTOHALOVÁ, Jana. Problémy si moc nepřipouštím, říká nevidomý muž z chrlického ústavu. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2003, roč. 14, č. 38, D1.

BROULÍK, Petr. Ochrnutý muž zdolal Lysou horu. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2003, roč. 14, č. 210, D5.

DOSOUDIL, Pavel. Vozíčkář dostavuje svůj dům na vesnici. Již patnáct let. *Mladá Fronta DNES: Pardubický kraj*. 2003, roč. 14, č. 239, C1-2.

Cyklista s jednou nohou nejradši závodí se zdravými. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2003, roč. 14, č. 291, D3.

POCHMAN, Vít. Handicapovaný hokejista žije, aby se vrátil. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 13, D1.

Handicapovaný cyklista chce na skály. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 43, D1.

PUSTĚJOVSKÁ, Ivana. Překážky jsou jen v mé hlavě. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č.

KÁBRT, Tomáš. Uvězněn na vozíku rozdával životní elán. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 129, D1.

PAVELKOVÁ, Andrea. Studuje hlavou. Doslova. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2004, roč. 15, č. 141, C3.

MOŤKOVÁ, Jitka. Vozíčkář pojede se šňůrkami v batohu. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2004, roč. 15, č. 227, C2.

SPÁČILOVÁ, Mirka. Zemřel Christopher Reeve – Superman. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 238, C7.

NOHEJL, Tomáš. Končím a jedu na ryby, říká zlatý plavec, který se stará o tři nadace. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004.

ZAHRADNÍČEK, Luboš. Pomohlo mi vědomí, že se mnou někdo počítá, říká muž na

vozíku. *Mladá Fronta DNES: Karlovarský kraj*. 2005, roč. 16, č. 50, C3.

JELÍNKOVÁ, Lucie. Hledám kamarádku, říká bobista. *Mladá Fronta DNES: Pardubický kraj*. 2005, roč. 16, č. 75, C1-2.

(TB). Bydlím!, raduje se postižený muž. *Mladá Fronta DNES: Vysočina*. 2005, roč. 16, č. 81.

ČERMÁK, Petr. Veslařský šampion se vrátil. Z vozíku do lodi. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2005, roč. 19, č. 207, D2.

JURČOVÁ, Petra. Firmu lze zdárně vést i z invalidního vozíku. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2005, roč. 16, č. 8, B4.

(VOK). Inženýr ekonomie je železným mužem na vozíku. *Mladá Fronta DNES: Českomoravská vrchovina*. 2005, roč. 16, č. 285, C3.

(SOD). Vozíčkář pomáhá dalším postiženým. *Mladá Fronta DNES: Východní Čechy*. 2006, roč. 17, č. 75, C2.

(AMB). Učení jde Toníkovi lépe, dostal pomocníka. Počítač. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2006, roč. 17, č. 89, C3.

KOBLENC, Václav. Postižený mladík maluje ústy květiny. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2006, roč. 17, č. 104, C3.

Těžce postižený mladík skončil bakalářské studium. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2006, roč. 17, č. 231, C3.

Postižený Zbyněk střílí gól za gólem. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2006.

VEČEŘA, Tomáš. Peking už nevyjde. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2007, roč. 18, č. 76, C8.

Jachtař na vozíku je světová třída. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2007.

(PP). Z hluchoněmého muže je postrach zlodějů. *Mladá Fronta DNES: Plzeňské vydání*. 2007, roč. 18, č. 144, C1.

KUBÁT, Petr. Z Lipna až do Peking. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2008, roč. 19, č. 44, C4.

Handicapovaný plavec postoupil do Peking. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2008, roč. 19, č. 100, D4.

SKÁLOVÁ, Veronika. Dokáží to, čeho se zdraví bojí. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2008, roč. 19, č. 245.

(KOČ). Erasmus na vozíku nebol problém, říká student. *Mladá Fronta DNES: Liberecký kraj*. 2008, roč. 19, č. 260, C4.

(MAN). Dejvický rébus: jak zaparkovat. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2008, roč. 19, č. 280, B4.

SOUKUPOVÁ, Jana. Vozíčkář si nejlíp pomůže sám. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2010, roč. 21, č. 152, B5.

MEITNER, Zdeněk. Na handbiku si vysloužil cestu na mistrovství. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2010, roč. 21, č. 167, B6.

SÁRA, Robert. „Nechtěj, abych vstal z vozíku“. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2010, roč. 21, č. 187, B11.

NĚMCOVÁ, Barbora. Nevidí. A přesto zdolává vrcholy. *Mladá Fronta DNES: Plzeňské vydání*. 2010, roč. 21, č. 257, B4.

KRÁLOVÁ, Stanislava. Hraju basketbal. I když jsem na vozíku. *Mladá Fronta DNES: Pardubický kraj*. 2010, roč. 21, č. 281, B3.

MEITNER, Zdeněk. Nová dívka, nový život. Ochrnutý motocyklista se dal na basketbal. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2011, roč. 22, č. 30, B14.

Pohybuje se na vozíku, ale žije adrenalinem. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2011, roč. 22, č. 59, B6.

5.2 Sekundární zdroje

ASHCROFT et al. *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. 2. Vyd. London : Routledge 2000.

BARTON, Len. Sociology and disability: some emerging issues. In: *Disability and Society: Emerging Issues and Insights*. Ed. Len Barton. 1. vyd. New York: Longman Publishing, 1996.

BLAXTER, Mildred. *The Meaning of Disability: A Sociological Study of Impairment*. 1. vyd. Londýn: Heinemann, 1976.

BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2003. 387 s.

CONNELL, Robert. *Gender and Power: Society, the person, and sexual politics*. 1. vyd. Stanford: Stanford University Press, 1987.

CONNELL, R. W. *Masculinities*. 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 1995.

CONNELL, R. W. *The Men and the Boys*. 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 2000.

DAVIS, Lennard J. Constructing normalcy. DAVIS, Lennard J. *The Disability Studies Reader*. 1. vyd. New York: Routledge, 1997, s. 23-49.

DEFLEUR, M.L., BALL-ROKEACH, S.J. *Teorie masové komunikace*. Praha, 1996.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s.

EZZY, Douglas. *Qualitative analysis: practice and innovation*. 1st pub. London: Routledge, 2002, xvii, 190 s.

FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. 1. vyd. Věrovany: Jan Piskiewicz, 2004.

GARLAND-THOMSON, Rosemarie. The Cultural Logic of Euthanasia: "Sad Fancyings" in Herman Melville's "Bartleby". *American Literature*. 2004, **76**(4), 777-806.

GARTNER, Alan a Tom JOE. *Images of the Disabled, Disabling Images*. 1. New York: Praeger, 1987.

GERSCHICK, T. J. a A. S. MILLER Coming to terms: masculinity and physical disability. *Men's Health and Illness: Gender, Power and the Body*. 1. vyd. D. Sabo, D. F. Gordon.

Londýn: Sage, 1995.

GERSCHICK, T. J. Masculinity and Degrees of Bodily Normativity in Western Culture. *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. 1. vyd. Michael S. Kimmel, Jeff Hearn, R. W. Connell. Londýn: Sage, 2005.

GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha : Argo, 1999.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 167 s.

HALL, Stuart. 'Encoding/decoding', in S. Hall (ed.) *Culture, Media, Language. Working papers in cultural studies, 1972-79*. London: Hutchinson, 1980a.

HALL, Stuart. 'Introduction to Media studies at the centre', in S. Hall (ed.) *Culture, Media, Language. Working papers in cultural studies, 1972-79*. London: Hutchinson, 1980b.

HALL, Stuart. *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 1997.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s.

JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. *Média a společnost*. 1.vyd. Praha : Portál, 2003.

KIMMEL, Michael S. Masculinities. *Men and Masculinities: a social, cultural, and historical encyclopedia*. 1. vyd. Michael s Kimmel, Amy Aronson. Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC-CLIO, 2004, s. 503-507.

KLEIBER, D. a S. HUTCHINSON Heroic masculinity in the recovery from spinal cord injury. *Talking bodies: Men's narratives of the body and sport*. A. Sparkes, M Silvennoinen. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1999.

LARSEN, Peter. Media Contents: Textual Analysis of Fictional Media Content. JENSEN Klaus Bruhn, Nicholas W. Jankowski (eds.). *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. Londýn, New York: Routledge, 1991. s. 121-134.

LINTON, Simi. *Claiming Disability: Knowledge and Identity*. 1. New York: New York University Press, 1998.

LONGMORE, Paul K. Screening stereotypes: Images of Disabled People in Television and Motion Pictures. GARTNER, Alan a Tom JOE. *Images of the Disabled, Disabling Images*. 1. vyd. New York: Praeger, 1987, s. 65-78.

- LONGMORE, Paul K. *Why I burned my book and other essays on disability*. 1. Philadelphia: Temple University Press, 2003.
- McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2007.
- McROBBIE, A. *Aktuální témata kulturních studií*. Praha: Portál, 2005.
- MCRUER, Robert. *Crip Theory: cultural signs of queerness and disability*. 1. New York: New York University Press, 2006.
- MURPHY, Robert f. *Umlčené tělo*. 1. vyd. Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.
- OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. 2004. Praha : Libri, 2004. 158 s.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. 1 vyd. Praha : Portál, 2004.
- REINHARZ, Shulamit. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press, 1992, VIII, 413 s.
- ROBERTSON, Steve. Men and Disability. *Disabling Barriers, Enabling Environments*. John Swain et al. Londýn: Sage, 2004.
- Ročenka unie vydavatelů 2012. *Ro* [online]. [cit. 2012-06-29]. Dostupné z: <http://www.rocenkaunievydavatelu.cz/2012/index.php?akce=ctenost&tg=1>
- SHAKESPEARE, Tom W. Cultural representation of disabled people: Dustbins for disavowal?. *Disability and Society*. 1994, roč. 9, č. 3, s. 283-299.
- SHAKESPEARE, Tom. Power and Prejudice: Issues of Gender, Sexuality and Disability, *Disability & Society: Emerging Issues and Insights*. New York, Longman, 1996.
- SHAKESPEARE, Tom. The Social Model of Disability. In: DAVIS, Lennard J. *The Disability Studies Reader*. 2. New York, Londýn: Routledge, 2006.
- SHAKESPEARE, Tom a Nicholas WATSON. The social model of disability: an outdated ideology?. *Research in Social Science and disability*. 2002, 2, 9-28.
- SNYDER, Sharon a David MITCHELL. Disability Studies and the Double Bind of Representations. In: SNYDER, Sharon a David MITCHELL. *The Body and Physical Difference: Discourse of Disability*. 1. Michigan: University of Michigan Press, 1997.
- SNYDER, Sharon a David MITCHELL. *Cultural Locations of Disability*. 1. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

THOMAS, Carol. Narrative identity and the disabled self. *Disability and discourse*. 1. vyd. M. Corker, S. French. Milton Keynes: Open University Press, 1999.

THOMPSON, John. B. *Média a modernita: Sociální teorie médií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 219 s.

THE UNION OF THE PHYSICALLY IMPAIRED AGAINST SEGREGATION a THE DISABILITY ALLIANCE. *Fundamental Principles of Disability* [online]. 1976[cit. 2011-11-25]. Dostupné z: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/UPIAS/fundamental%20principles.pdf>

WENDELL, Susan. Toward a Feminist Theory of Disability. LENNARD J. DAVIS. *The Disability Studies Reader*. New York: Routledge, 2006, s. 243-256.

6 PŘÍLOHA – fotografický materiál

Příloha č. 1

Otto Ballon Mierny. Vozíčkář si nejlíp pomůže sám. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2010, roč. 21, č. 152.

Příloha č. 2

Lumír Schulz. Vozíčkář si pamatuje, kdy koukal jen do zdi. *Mladá Fronta DNES*:
Českomoravská vrchovina. 2000, roč. 11, č. 192.

Příloha č. 3

A. Satimský. Karabec umí vyhrávat i v extralize. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2002, roč. 13, č 10.

Příloha č. 4

Radek Miča. Peking už nevyjde. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2007, roč. 18, č. 76.

Příloha č. 5

Na handbiku si vysloužil cestu na mistrovství. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava. 2010, roč. 21, č. 167.*

Dřina Handbike je makačka na ruce (nahofe) a jezdí se i v nečase s pláštěnkou. Stanislavu Bízovi v tom pomáhají trenéři Marek Svoboda a Milan Bohdálék.

4x foto: www.stanislabiza.cz

Na Mallorce Ve Středomoří najížděl Bíza s trenérem kilometry a i ty mu pomohly v nominaci na světový šampionát.

Příloha č. 6

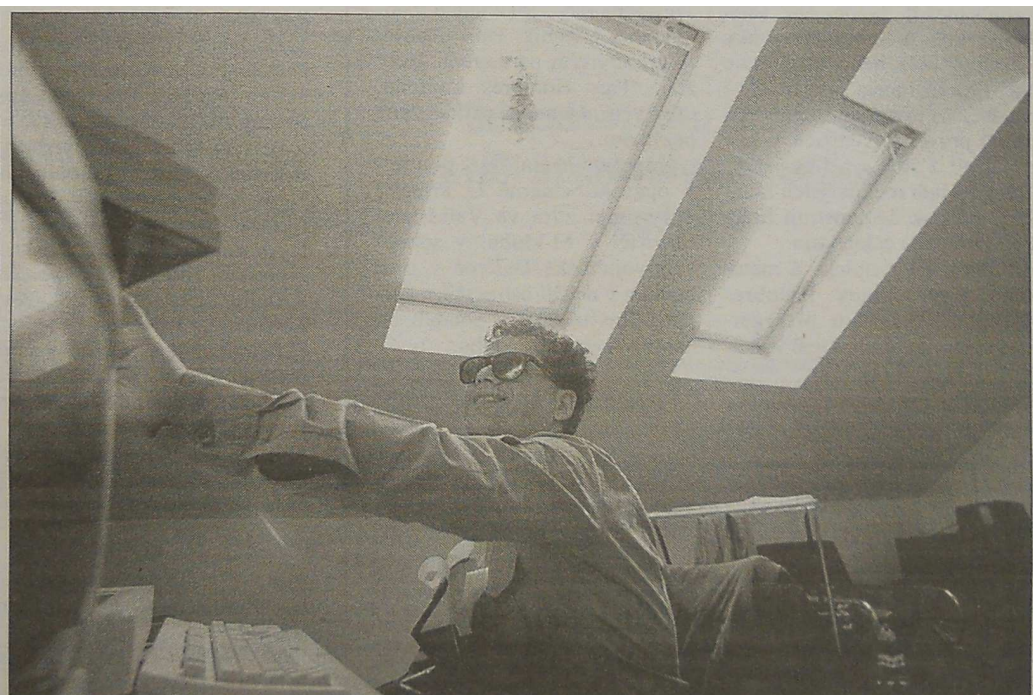
S. Kubeš. Postižený mladík maluje ústy květiny. *Mladá Fronta DNES: Jižní Čechy*. 2006, roč. 17, č. 104.

NEVZDÁVÁM SE. Pavel Hejhal z Milevska pohybuje po úrazu pouze hlavou a naučil se kreslit ústy. FOTO: MAFA - SLAVOMÍR KUBEŠ

Příloha č. 7

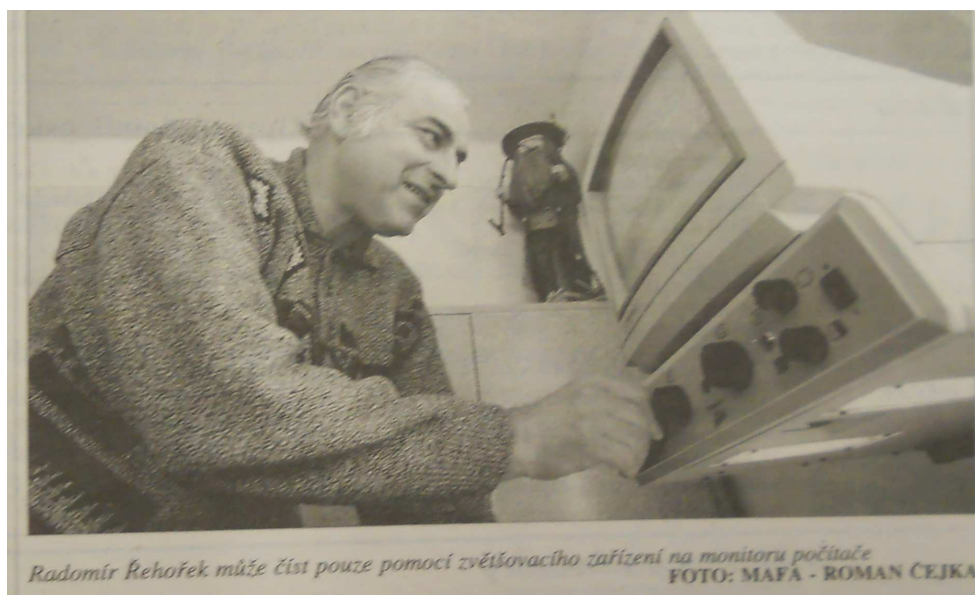
A. Satinský. Muž čte jednu knihu za druhou. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2000, roč. 11, č. 57.

VOJTĚCHŮV POČÍTAČ Vojtěch Husár, jeden z obyvatel Domu svatého Cyrila a Metoděje ve Vlastovičkách u Opavy, tráví většinu času u svého počítače FOTO: MAFA - ALEXANDR SATINSKÝ

Příloha č. 8

R. Čejka. Příroda je ke všem spravedlivá, tvrdí handicapovaný šachový mistr. *Mladá Fronta DNES: Východní Čechy*. 1999, roč. 10, č. 57.

Příloha č. 9

D. Musil. Studuje hlavou. Doslova. *Mladá Fronta DNES: Jižní Morava*. 2004, roč. 15, č. 141.

Příloha č. 10

L. Zahradníček. Pomohlo mi vědomí, že se mnou někdo počítá, říká muž na vozíku. *Mladá Fronta DNES: Karlovarský kraj. 2005, roč. 16, č. 50.*

VÁCLAV JŮZA. Hrál basketbalovou ligu za Meteor Praha. V osmadvaceti letech přestoupil do Karlových Varů a hrál čtyřadvacet sezon za Lokomotivu Karlovy Vary. Jako odborník - stavař to dotáhl až na technického ředitele společnosti Karlovarské silnice. Těžkou autonehodou přežil 24. prosince 2003. Následoval pobyt v nemocnicích a rehabilitačních zařízeních. V listopadu 2004 se jako vozíčkář vrátil do Karlových Varů, kde se opět ujal funkce technického ředitele. Je mu 53 let.

FOTO: LUBOŠ ZAHRADNÍČEK

Příloha č. 11

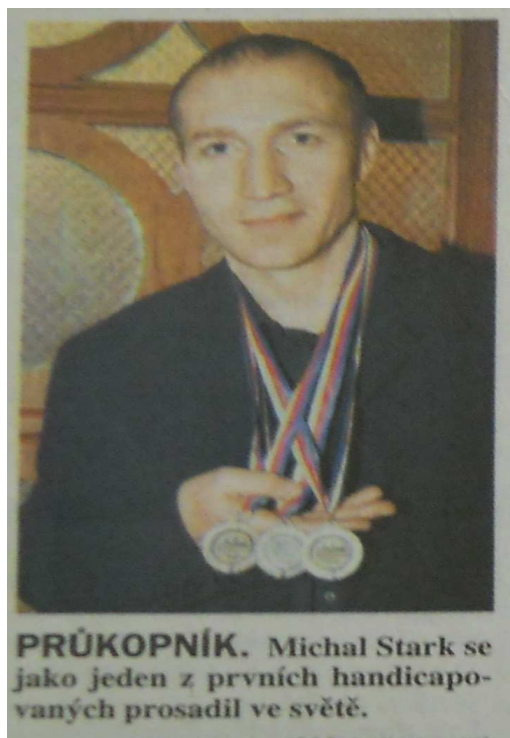
M. Tomášková. Úraz pomohl sportovci Pohlmannovi k vrcholu. *Mladá Fronta DNES: Střední Morava*. 2002, roč. 13, č. 49.

JEDEN Z DESETI NEJLEPŠÍCH. Rostislav Pohlmann přebírá v Brně cenu pro jednoho z deseti nejlepších tělesně postižených sportovců loňského roku. „Normálně bývají ankety v Praze, a tam já nejezdím. To je ztráta času,“ řekl sportovec z Litvle. FOTO: MAFA - MONIKA TOMÁŠKOVÁ

Příloha č. 12

Handicapovaný cyklista chce na skály. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 43.

Příloha č. 13

A. Satinský. Ochrunutý muž zdolal Lysou horu. *Mladá Fronta DNES: Moravskoslezské vydání*. 2003, roč. 14, č. 210.

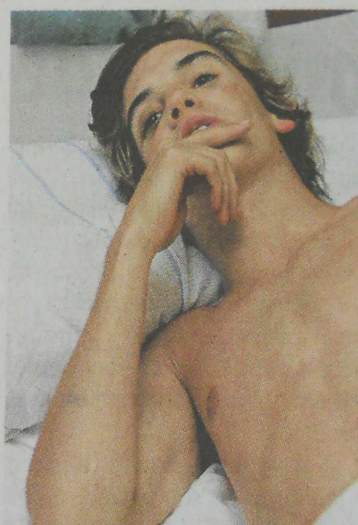
V CÍLI. Pětačtyřicetiletý invalida Oldřich Němec dorazil z Nošovic na Lysou horu za tři a půl hodiny. Jeho „doprovodný tým“ tvořily dcera Katka a její kamarádka.
FOTO: MAFA - ALEXANDR SATINSKÝ

Příloha č. 14

MF DNES. Nová dívka, nový život. Ochrnutý motocyklista se dal na basketbal. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání. 2011, roč. 22, č. 30.*

Motorkář Lukáš Šembera jezdil motocyklový světový šampionát ve třídě 125 ccm. Foto: MF DNES

Marod V září 2009 utrpěl 16letý jezdec při exhibici v Brně vážné zranění páteře. Foto: MF DNES

Vozíčkář Včera se Lukáš Šembera uvedl v nové roli: coby basketbalista na vozíku. Foto: MF DNES

Příloha č. 15

MF DNES, ČTK. „Nechtěj, abych vstal z vozíku“. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání.*
2010, roč. 21, č. 187.

Letos 17letý Lukáš Šembera je na vozíku, léčí se z těžkého úrazu, který utrpěl loni při motocyklové exhibici. Foto: Otto Ballon Mierny, MF DNES

Loni Záběr z Velké ceny Španělska z května 2009 – tehdy 16letý Lukáš Šembera jezdil motocyklové MS, ve třídě do 125 ccm dojel 20. Foto: ČTK

Příloha č. 16

AP. Zemřel Christopher Reeve – Superman. *Mladá Fronta DNES: Pražské vydání*. 2004, roč. 15, č. 238.

